

HALİL YAVER BEY'İN “BUGÜNKÜ BULGARİSTAN'DA TÜRK DÜŞMANLIĞI” ADLI KİTABININ LA BULGARİE VE TRAKYA GAZETELERİNDEKİ AKİSLERİ

Deniz GÜNER¹

Öz: Uzun yıllar Türk egemenliğinin hüküm sürdüğü Balkanlarda yaşanan milliyetçi isyanlar neticesinde kendi devletini kuran azınlık halklarından biri de Bulgarlardır. Bulgarların milli uyanış için geliőtirdikleri saldırgan tutum milliyetçi Bulgar basını için bir gelenek haline gelmiş ve özellikle Türkler aleyhindeki tehditkâr yayınlar ve davranışlar Bulgaristan'da ikamet eden Türkler için sorun yaratmıştır. 1928 sonrasında şiddetlenen “Bulgaristan Bulgarlarıdır” politikası pek çok Türk'ün malını yok pahasına elden çıkarıp göç etmesine neden olmuş, hadiseler iki ülke arasında sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bulgaristan'da artan Türk düşmanlığı karşısında İstanbul Barosu avukatlarından Halil Yaver Bey 1932'de “Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı” adlı bir kitap yayınlamıştır. Söz konusu kitap Bulgaristan basınında gündeme gelmiş ve eleştirilere uğramıştır. *La Bulgarie* gazetesi konuyla ilgili bir makale yayınlarken, Trakya gazetesi kitaba cevaben birkaç makale yayınlamıştır. Bu çalışmada gazete makalelerinin Dışişleri Bakanlığı tarafından Başbakanlığa gönderilen Fransızca suretlerinden faydalanılmıştır. Halil Yaver Bey'in kitabının orijinal baskısı ve karşılığında *La Bulgarie* ve *Trakya* gazetelerindeki söz konusu makaleler değerlendirilerek “Bulgaristan'daki Türk düşmanlığı” meselesinin Türk ve Bulgar kamuoyundaki akisleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: La Bulgarie Gazetesi, Trakya Gazetesi, Halil Yaver, Kessarevo, Razgrad.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Tarih Bölümü, gunerdeniz1@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-1496-0913

THE REFLECTION OF HALIL YAVER BEY'S BOOK, TITLED "ENMITY AGAINST TURKS IN TODAY'S BULGARIE", IN LA BULGARIE AND TRAKYA NEWSPAPERS

Abstract: One of the minorities who established their own state after nationalist riots in the Balkans, where Turkish sovereignty ruled over many years, are Bulgarians. The aggressive attitude for Bulgarian nationalist awakening became a tradition for nationalist Bulgarian media, and especially threatening posts and behavior against Turks caused a problem for Turkish residents in Bulgaria. The policy of "Bulgaria belongs to the Bulgarians", which intensified after 1928, caused many Turks to dispose of their property at the expense of nothing and to emigrate, and the events created a problem between the two countries. In the face of increasing Turkish hostility in Bulgaria, Halil Yaver Bey, one of the lawyers of the Istanbul Bar Association, in 1932, published a book called "Enmity Against Turks in Today's Bulgaria". The book in question came to the fore in the Bulgarian press and was criticized. As the *La Bulgarie* newspaper published an article on the subject, the *Trakya* newspaper published several articles in response to the book. In this study, the French copies of the newspaper articles, sent to the Prime Minister by the Foreign Ministry, were utilized. As the original edition of Halil Yaver's book and the counter-arguments of the aforementioned articles in *La Bulgarie* and the *Trakya* newspapers, have been evaluated, the reflections of the issue, "Turkish hostility in Bulgaria", in Turkish and Bulgarian public opinion have been tried to examine.

Key Words: La Bulgarie Newspaper, Trakya Newspaper, Halil Yaver, Kessarevo, Razgrad.

Giriş

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları sonucunda Ege Denizi'ndeki hakimiyetini kaybetmiş ve Anadolu'ya doğru bir göç dalgası başlamıştır. Türklerin Balkanlardaki bu ani ve zorunlu geri çekilişi büyük bir drama sahne olmuş Osmanlı sınırları dışında kalan Türk ve Müslüman ahali oldukça zor durumda kalmıştır.² Bulgaristan'ın I. Balkan Savaşı sonrasındaki toprak kazanımları II. Balkan Savaşı'nın nedeni olmuş ve Bulgaristan bulunduğu coğrafya içerisinde yalnızlaşmıştır.

Balkanlardaki sınırların Türk ve Müslüman nüfusun varlığının hiçe sayılarak belirlenmesinden kaynaklanan toplumsal sorunlara müdahale edilmesine

² Sezai ÖZTAŞ, "Türk İnkılabını Hazırlayan Gelişmeler", Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, ed. Sezai ÖZTAŞ, Kırklareli Üniversitesi Yayını, Kırklareli 2012, 1. bs., s. 35.

fırsat bile olmadan³ I. Dünya Savaşı başlamıştır. İki yıl öncesine kadar savaş durumunda olan Bulgaristan ve Osmanlı Devleti bu savaşta Almanya'nın yanında yer almış ve Almanya'nın savaşı kaybetmesi ile İtilaf Devletleri'nin kendilerine dayattığı antlaşmaları imzalamışlardır. 1919 yılında Bulgaristan ile İtilaf Devletleri arasında Neuilly (Nöyyi) Antlaşması imzalanırken Türkler, İstanbul Hükümeti'nin ve İtilaf Devletleri'nin kendisine biçtiği kadere razı olmamış ve Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde Millî Mücadele sürecini başlatmıştır. Bu süreçte Anadolu'da Batı Cephesi'nde Yunanistan'a karşı savaş durumunda olan Ankara Hükümeti, Bulgaristan ile ılımlı ilişkiler kurmaya talip olmuştur.⁴ Bulgaristan, Lozan Konferansı'nda sadece kendisini ilgilendiren konulardaki görüşmelere katılmış ve sonunda Boğazlar rejimi ile Trakya sınırında silahtan arındırılacak bölgeye ilişkin sözleşmelere imza atmıştır.⁵ Sınırların kesinleşmesinden sonra iki ülkenin arasındaki diğer sorunların çözülmesi ile ilgili çalışmalara başlanmış ancak çok da başarılı olunamamıştır. 1924 yılındaki görüşmeler süresince özellikle Doğu Trakya'daki Bulgar kilisesi ve Bulgar okullarının durumu konusunda bir türlü anlaşma sağlanamamıştır.⁶

Türkiye'nin çabasıyla 18 Ekim 1925'te "Türk Bulgar Dostluk Antlaşması ve Oturma Sözleşmesi" imzalanmış,⁷ bir süre yürürlüğe girmeyen antlaşmanın Ağustos 1926'da yürürlüğe girmesiyle iki ülkenin ilişkileri normalleşmeye başlamıştır. Bulgaristan'daki aşırı milliyetçilerin Türklere kötü davranışı ve adeta göçe zorlaması nedeniyle ilişkiler, zaman zaman zedelense de genel olarak iyi seyretmiştir.⁸

³ 1913 yılında Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk antlaşması aradaki problemlerin çözümü için yetersiz kalmıştı. Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri Cilt I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1953, 1. bs., s. 457.

⁴ Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919–1923)", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, IX/19, (2007), s. 305-308; Veysi Akın, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması'nın Yeri ve Önemi", Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, 1/1, (2012), s. 44.

⁵ İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasi Andlaşmaları Cilt I (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2000, 3. bs., s. 261.

⁶ Ahmet Özgiray, "Türk-Bulgar Siyasi İlişkileri (1920-1938)", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, X/1, (1995), s. 56.

⁷ Soysal, a.g.e., s. 261.

⁸ Özgiray, a.g.m., s. 58-61.

1930'lu yılların ilk yarısında Bulgaristan'da yaşayan yaklaşık yarım milyon Türk baskı, sindirme ve göç politikasına maruz kalmış⁹ ve Türk basını başlangıçta bu duruma sessiz kalmıştır. 1932 yılına gelindiğinde ise Türk basını Bulgaristan'da yaşayan Türkler üzerindeki baskı ve Türkiye aleyhine çıkan olaylar ile ilgilenmeye başlamıştır. Özellikle Kessarevo'da (Haskova) bir Türk'ün Bulgar polisini öldürmesi sonrasında yaşanan olaylar¹⁰, Türk tütün işçilerinin Filibe'de işten çıkarılması¹¹ ve Sofya'daki bir abidenin açılış töreninde bazı Bulgar devlet adamlarının Edirne'nin yeniden işgal edileceği anlamına gelebilecek konuşmalar yapması¹² iki ülke basınında tartışmalara neden olmuş, "Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı" konusunu gündeme getirmiştir.

Bu çalışmada yukarıda belirtilen olaylarla eş zamanlı olarak yazılan Halil Yaver Bey'in kitabı ile gündeme gelen ve Bulgar basınında da karşılığını bulan "Bulgaristan'daki Türk düşmanlığı" meselesine Türk ve Bulgar basınının bakışı aktarılmıştır.

1. "Bulgaristan'daki Türk Düşmanlığı" Meselesinin Gündeme Gelmesi

Türkiye, cumhuriyetin ilanı sonrası dış politikadaki temel ilkesi olan "yurtta sulh cihanda sulh" anlayışı çerçevesinde komşularıyla iyi ilişkiler kurmayı hedeflemiş, sorunları asgari düzeyde tutmaya çalışıp yapıcı politikalar üretmek bu konudaki kararlılığını göstermiş bir ülkedir. Dolayısıyla Bulgaristan ile olan ilişkilerini de aynı uzlaşmacı üslup ile sürdürmüştür.¹³ Ancak Bulgaristan'da kalan Türklerin Bulgar milliyetçileri¹⁴ tarafından zaman zaman tacize uğraması¹⁵ ve iki ülke arasında çözülemeyen emlak meselesi ciddi sorun teşkil etmiştir. Öte yandan 1930'da Balkan

⁹ Mustafa Özşarı, "Bulgaristan Türklerinin 1930-1940 Yılları Arasında Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış", Akademik Kaynak, III/5, (2015), s. 1.

¹⁰ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.624.5; Cumhuriyet, 8 Haziran 1932; Son Posta, 15 Haziran 1932.

¹¹ Cumhuriyet, 26 Haziran 1932.

¹² Vakıf, 16 Kasım 1932; Vakıf, 17 Kasım 1932.

¹³ Yüksel Kaştan, "Atatürk Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XXIV/72, (2008), s. 676.

¹⁴ Özgiray, a.g.m., s. 60.

¹⁵ Bulgar milliyetçileri Bulgaristan kurulduğu andan itibaren etnik olarak Bulgar olan homojen bir ulus oluşturmak için çalıştılar. Bu nedenle Bulgarlar, uzun yıllar boyunca sınırları içinde yaşayan ulusal azınlıkları katlederek onları göçe zorladılar. Hasan Demirhan, "Sözlü anlatımlarla 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları", Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, VI/16, (2019), s. 326.

Devletleri'nin arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi için konferansların yapılmaya başlandığı süreçte Bulgaristan'ın oluşturulması gündeme gelen paktın dışında kalacağını anlaşılması Türkiye'nin Bulgaristan ile ikili ilişkilerine daha da özen göstermesine neden olmuştur.¹⁶ Bu sırada Türk ve Bulgar basını da iki ülkenin iyi ilişkilerini pekiştirici bir tutum takınmıştır. Hatta 1930'un yaz aylarında "Bulgaristan Gazeteciler Cemiyeti", bazı Türk gazetecilerini Bulgaristan'a davet etmiştir. Gazeteciler, ziyaret için Bulgaristan'a hareket etmeden önce Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyaret etmişler ve Atatürk, Türk gazetecilerine Sofya anılarını anlatarak Bulgar halkının dost ve sempatik tutumundan bahsetmiş, bu konuşma Bulgaristan'da taktirle karşılanmıştır.¹⁷ Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi Pavlov, *La Bulgarie* gazetesinde bir makale yayınlamış ve Mustafa Kemal Atatürk'ten övgüyle bahsetmiştir: "Gazi Bulgar milletine karşı beslemekte olduğu teveccühkâr duyguları resmî ve hususi surette defaatle izhar etmiştir."¹⁸ Bir yıl sonra iadeyi ziyaret gerçekleştirmiş ve Türk, Bulgar ve Yunan gazetecilerinden oluşan bir grubun toplandığı akşam yemeği sırasında "Basın Cemiyeti" adına konuşma yapan Hakkı Tarık Us, Türk Bulgar dostluğundan övgü ile bahsetmiştir:

"Türk ve Bulgarlar birbirini çok iyi anlamışlardır. İki millet arasındaki dostluk bugün her zamankinden kuvvetlidir ve öyle olacaktır... Türk gazetecileri geçen yıl Bulgaristan'ın güzide topraklarını dolaştılar... Varna'ya ayak bastığımız zaman Bulgar meslektaşlarımızın matbuatta bir mesai birliği teklifi ile karşılaşmış ve Sofya'dan İstanbul'a elimizde böyle bir itilafın kıymetli vesikası ile dönmüştük. Birbirleri aleyhine neşriyata sahne olmaktan çekinmek, memleket matbuatını iki memleketin inkişafını hayırhâne takibe ve bunu kendi efkârı umumiyelerine olduğu gibi arza sevk etmek, Türk Bulgar düşmanlığını besleyen neşriyatın bertaraf olmasını istemek, mazinin herhangi bir safhasına dokunan iki memleketin dostluk münasebetini bozacak mahiyette hatıraların şimdi olduğu gibi ileride de tekrarına yer vermemek temennileri bu itilafın esasını teşkil ediyordu..."¹⁹

Türk ve Bulgar basın mensupları arasındaki karşılıklı iyi temennilere rağmen Bulgaristan'da Türklerin yaşadığı yerlerdeki baskılar devam ediyordu. O

¹⁶ Sezai Öztaş ve Gürhan Kınalı, "Atatürk Dönemi Balkan Politikası Bağlamında Türkiye-Yunanistan Ek Antlaşması", Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, X/2, (2021), s. 567.

¹⁷ Özgiray, a.g.m., s. 61.

¹⁸ Milliyet, 23 Kasım 1931; Vakıf, 23 Kasım 1931.

¹⁹ Vakıf, 20 Ekim 1931.

günlerin tanığı gazeteci Necmettin Deliorman, Bulgaristan'daki kaotik ortamı şu ifadelerle aktarmıştır:

"1932-1933 ve daha önceki yıllar içinde Bulgarlar en şımarık günlerini yaşıyorlardı... Camiler yıkılıyor, mezarlar açılıyor, Türk aydınları öldürülüyor, okullar kapatılıyordu... Hakarete uğrayan Türklerin şikayetleri gazetelere yağıyordu. Bunlardan bazılarını gazetede yayınlınca Sofya Emniyet Müdürlüğü'nden çağrılıp Bulgaristan'ın azınlık siyasetine engel olmakla itham ediliyorduk. Bulgaristan Romanya'dan Dobruca'yı istediğı için Dobruca'daki Bulgarların zulüm gördüklerini iddia ediyordu. Makedonya'daki Bulgarlar için de Yugoslavya'yı itham ediyorlardı. Trakya komitacıları da Türkiye'den Doğu Trakya ve Edirne'yi istiyorlardı... Komşu memleketlerde yaşayan Bulgar azınlıkların zulüm gördüğünü gazetelerinde yazan Bulgarlar kendi idareleri altındaki Türklere cehennem hayati yaşıyorlardı..."²⁰

1.1. Kessarevo Hadisesi (16 Nisan 1932)

Bulgar komitacılarının Türklere hakaretlerini arttırdıkları bir dönemde Kuzey Bulgaristan'a bağı Gorna Oryahovitsa'nın Kessarevo Köyünde 16 Nisan 1932 günü elim bir hadise yaşanmıştır.²¹ Kessarevo'da, İbrahim adındaki bir Türk tarafından Bulgar bekçi Hristo Stoyanov'un öldürülmesinin ardından yaşanan olaylar basına Kessarevo Hadisesi olarak yansımıştır.²² Bulgaristan'daki Türk basınına göre İbrahim, olay yerinden kaçıp saklanmış ancak Nahiye Müdürü Dimitri Bozov ve beraberindeki Bulgar gençler İbrahim'in evine gelmiş, ailesini döverek yerini öğrenmiştir. Yakalanan İbrahim dövülmüş ve beraberindekiler ile birlikte bağlanarak belediyeye götürülmüştür. Tutuklulara nezaret eden bir başka bekçi ise İbrahim'in karısı Ayşe'ye tecavüzde bulunmuştur. Darp ve ırza tecavüz vukuatı bina dahilinde yaşanırken dışarıda toplanan Bulgarlar, İbrahim'i Belediye binasından alarak meydana götürüp ağır biçimde darp etmiştir. Gece yarısından sonra merkezden gelen üç jandarma eşliğinde İbrahim tekrar belediyeye götürülmüştür. Sonrasında İbrahim'in kaza merkezi Rahova'ya (Rahovo/Oryahovo) nakli babası ve kardeşlerine yaptırılmıştır. Olayın ikinci günü İbrahim ve beraberindekiler polis karakolunda falakaya

²⁰ Basri Zilabid Çalışkan, Bulgaristan'da İslâm (1878-2018), İnkılâb Yayınları, İstanbul 2019, 1. bs., s. 121.

²¹ Bengül Bolat, "1932 Kessarevo/ Kesarevo/ Kesenova Olayı/ Faciası/ Hadisesi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XIII/26, (2013), s. 91.

²² BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.624.5.

yatırılmış, Rahova'dan Kaymakamın emri ile Tırnova'ya nakledilmiş içinde kireç olan bir hastane odasında beş gün sonra ölmüştür.²³

Olayın üçüncü günü Bulgarlar Kessarevo'da camiye ve yanındaki okula petrol dökerek yakmış, aynı günün gecesinde de Türk mahallesine üç bomba konmuştur. Köylüye jandarma tarafından destek olunmaması ve linç girişimleri nedeniyle pek çok kişi köyden kaçmıştır. Köylülerden biri kaçarken düşerek kucağındaki çocuğunu düşürüp ezerek ölümüne neden olurken köyde kalan bir kadına yapılan sarkıntılık neticesinde kadın delirmiştir. Köyün seksen altı hane olan nüfusu olaydan sonra kırk haneye düşmüştür. Belirtildiğine göre Kessarevo'ya kolluk kuvvetinin ulaşması oldukça kolay iken olaylar sırasında (gece yarısından sonra) sadece üç jandarma gelmiştir. Onlarda belirtildiği üzere bir şey yapmamıştır. Resmi bina içerisinde ırza tasallut ettiği sabit olan bekçiye de bir şey yapılmadığı gibi köye soruşturma için gelen görevliler Müslüman halktan kimsenin malumatına müracaat etmemiştir. İbrahim'in öldüğü gerekçesiyle hakkında tahkikata lüzum görülmediği gibi darp, ırza tecavüz ve cami yakmak hadiseleri de görmezden gelinmiştir.²⁴ Ayrıca *Cumhuriyet* gazetesinin haberine göre kırka yakın Türk kızı tecavüzü uğramış,²⁵ içlerinden çocuk yaşta olanlar hayatlarını kaybetmiştir.²⁶ Yaşanan bu acı hadisenin ardından Bulgar İçişleri Bakanı basına yaptığı açıklamada olayın abartıldığını söylemiştir.²⁷ Zira Bulgar makamlarına göre, köyün bekçisi Hristo Stoyanov iki atın tarlaya girdiğini görünce hayvanları belediyeye götürüp teslim etmek isterken yolda çıkan tartışma sonucu öldürülmüştür. Belediye Başkanı da bekçiyi öldürdüğü söylenen İbrahim'i tutuklamış ancak bekçinin yakınları Belediye binasına gelip zanlıyı tartaklamışlar, zanlı İbrahim de birkaç gün sonra Tırnova hastanesinde ölmüştür. Türk ahaliye ait caminin yanması ise bu olaydan on beş gün sonra gerçekleşmiş bir kazadan ibarettir."²⁸

Nisan ayı içinde yaşanan Kessarevo hadisesinin Türk basınına yansımaları birkaç ayı bulmuştur. Sadece basın değil konuyla ilgili olarak Türkiye'nin de harekete geçmesi biraz zaman almıştır. Sofya Elçiliğinden Dışişleri Bakanlığına ilk bilgilendirmeler Haziran 1932'de yapılmıştır. Elçiliğin 29 Haziran 1932 tarihli tahriratının önemli kısımları şu şekildedir:

²³ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.624.5.

²⁴ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.624.5.

²⁵ Cumhuriyet, 15 Haziran 1932.

²⁶ Cumhuriyet, 8 Haziran 1932.

²⁷ Cumhuriyet, 14 Haziran 1932.

²⁸ Son Posta, 15 Haziran 1932.

"Kessarevo köyü vakasında Bulgar idare memurları yaralı ve daha önceden halk tarafından öldüresiye dövülmüş bir adamı daha diriye kireç kuyusuna attırarak kadar vahşet ve zulümde ileri gitmişlerdir. Türkçe çıkan gazeteler arasında olayı yazmaya ilk cesaret eden Mehmet Celil Efendi'nin *Rehber* gazetesidir. Mehmet Celil Efendi olayı duyurmaya çalışmış, vatanperverlik göstermiş ancak hiçbir netice alamamıştır... Buradaki Türklere ne yapılmış olsa münasebetlerimize tesir etmeyeceği hakkında Bulgar devlet adamlarında eskiden beri yerleşmiş bir kanaat vardır. Bu kanaati sarsmak için Bulgar elçisine karşı acı lisan kullanılması vâridi hatır olmakla takdiri samilerine arz olunur efendim."²⁹

Olayın Türk basınında yer alması ve ilgi görmeye başlaması ile Bulgar *Prazništi Vest* gazetesi Kessarevo Hadisesinin abartılarak anlatıldığına ve bunun Bulgaristan karşıtı bir kampanya olduğuna dair bir yazı yayınlamıştır.³⁰ Olayın mağdurları arasında yer alan Kessarevo köylülerinden bazıları kendilerine yapılan zulme çare bulunması adına Sofya Elçiliğine 28 Temmuz 1932 tarihli bir mektup göndermişlerdir. Mektupta köylere dönenlerin karşı karşıya oldukları kötü muamele aktarılmış ve yetkililerden yardım istenmiştir.

"...Ey ağalar ey beyler bu işler nice olacak bu Bulgarlar ne istiyorlar bizden... Komşuluk herkes darmadağın oldular, şimdi evlerine gelmeye başladılar. Amma çok eziyet ediyorlar, şimdi biz de köy muhtarına ağlanıyoruz. Hiçbir faide yok ve de kaymakama ağlanıyoruz. Ondan da fayda görmüyoruz. Bu bizim işimiz nice olur sizden imdat bekliyoruz.

Yegâne bir çare yoksa daha şimdi gelin siz alın bizim canımızı da biz de kurtulalım bu belalardan..."³¹

Söz konusu mektubun Dışişleri Bakanlığına ulaşması sonrasında bakanlık, konu ile ilgili olarak Bulgar makamlarına tekrar başvurmanın bir faydası olamayacağını belirtmiş ve çözüm olarak köylülerin Türkiye'ye nakledilmeleri gerektiği görüşünü Başbakanlığa sunmuştur.

"...Binaenaleyh hatıra gelen tedbir mağdur mevkiinde ve isimleri bizce belli olanlara parayla biraz yardım etmek ve gelecek bahara Türkiye'ye nakledileceklerini temin ile kendilerini teskin eylemektir.

²⁹ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.624.5.

³⁰ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.623.19.

³¹ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.624.7.

Şimdiki halde başka yapılacak bir şey kalmadığına ve geçende lütuf buyurulan ve Kessarevo ile Filibe'de tahkikat ve istihbarat için şimdiye kadar yarısı sarf edilmiş olan beş yüz liradan bir şey ayırmak mümkün olmadığına binaen bu köylülere yine mahallinde gizlice dağıtılmak üzere üç yüz lira gönderilmesinin ve gelecek bahara kadar Türkiye'ye nakillerinin teminini rica ederim."³²

Rapordan da anlaşıldığı üzere Türkiye olaya ilgisiz kalmamış ancak Türk Bulgar dostluğunu sarsacak fevri girişimlerden de kaçınmıştır. Hadiseyi takip eden günlerde Filibe'de 400 tütün işçisinin "size burada iş yoktur, Türkiye'ye gidiniz orada iş versinler. Kessarevo köyünde yakılan camiyi mesele yaptınız. Sizin buradaki Cuma camisini ve sebze halini de yakacağız" denilerek işten çıkarıldığı ve bazı yerlerde köylülerin ekili tarlalarından uzaklaştırıldığı iddia edilmektedir.³³ Söz konusu iddia Bulgar makamları tarafından yalanlanmış ve Filibe'deki işçi çıkarmalarının ekonomik nedenle gerçekleştiği, 35 işçinin işten çıkarıldığı ve bunlardan sadece 5'inin Türk olduğu söylenmiştir.³⁴

Konuyla ilgili olarak Bulgaristan Başbakanı Nicola Mushanov 30 Haziran 1932'de Anadolu Ajansı Balkan muhabirine yaptığı açıklamada Kessarevo hadisesi ile ilgili tahkikat yaptırdığını ve sorumlu oldukları düşünülen altı kişinin sorgulandıktan sonra suçlu görüldükleri için tutuklandığını söylemiştir. Ayrıca, şahsi sorunlardan çıkan bir kavganın "Bulgarlar, Türkleri istemiyor" veya "Bulgar halkı Türklere karşı millî bir husumet duyuyor" şeklinde ifade edilmesini teessüfle karşıladığını ifade ederek, basını suçlamıştır. Özellikle Bulgaristan'dan verilen yanlış bilgilerin, Türk basını tarafından doğruymuş gibi yansıtılmasını da eleştirmiştir.³⁵

Türkiye'nin uluslararası ilişkileri gereği komşusu Bulgaristan ile iyi ilişkiler kurma konusunda çabaladığı bir dönemde yaşanan bu olay özellikle *Cumhuriyet* ve *Vakit* gazeteleri tarafından irdelenmiş ve Bulgaristan'daki Türk düşmanlığı meselesi tartışılmaya başlanmıştır. Hatta 5 Temmuz 1932 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi "Bulgaristan'da yeni bir vak'a" başlığı ile bir haber yayınlanmıştır. Habere göre Hasköy kasabasında çarşı ortasında Zatiye Hanım denilen birinin evine bomba atılmış ancak Bulgar Hükümeti konuyla ilgili olarak tahkikata lüzum görmemiştir.³⁶ Belirtmek gerekir ki

³² BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.624.7.

³³ Cumhuriyet, 26 Haziran 1932.

³⁴ Cumhuriyet, 1 Temmuz 1932; Son Posta, 1 Temmuz 1932.

³⁵ Bolat, a.g.m., s. 98.

³⁶ Cumhuriyet, 5 Temmuz 1932.

Bulgaristan'da yaşanan bu tarz münferit olaylar sadece Türklere yönelik değildi. Bulgar milliyetçileri arasında Musevi düşmanlığı da görülmekteydi. Örneğin Filibe'de yayınlanan Türk gazetelerinden *Rodop*, Bulgaristan'da "Rodna Zaşıtı" (Vatan Savunması) adlı bir örgütün bulunduğunu ve tedhiş usulleri ile yabancıları Bulgaristan'dan çıkarıp sadece Bulgarların yaşadığı bir ülke yaratmak gibi bir gayesi olduğunu iddia ediyordu.³⁷ Aslında Bulgaristan'da bu amaçla faaliyetini sürdüren birçok grup vardı ve bunlardan en önemlisi de Trakya Cemiyetiydi (Trakya Komitesi). Bütün bu olumsuzluklara rağmen Varna'da Türk ve Bulgarlardan oluşan bir heyetin aracılığı ile Türk-Bulgar kardeşlik cemiyeti de kurulmuştu.³⁸

1.2. Sofya Abidesi Meselesi

Bulgaristan, San Remo Konferansı'nda Batı Trakya'yı Yunanistan'a terk etmek zorunda kalmış bunu içine sindirememiş, bölgede komitacılık ve çetecilik faaliyetleri yapmıştır. I. Balkan Savaşı ile ele geçirdiği ancak Türkiye'nin II. Balkan Savaşı'nda geri aldığı Doğu Trakya ise Bulgaristan'ın adeta aklından çıkaramadığı bir bölge olmuştur. Zira Ege Denizi'ne açılma hayalinden vazgeçemeyen Bulgaristan, Türkiye'yi Yunanistan'a nazaran daha yalnız görmekte³⁹ ve dolayısıyla özellikle Edirne'yi yeniden topraklarına katabileceğini düşünmekte ve birçok defa bunu açıkça ifade de etmektedir. Bunun en açık delili de Bulgaristan'da "24 Mart 1913'ü anma" (Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgali) etkinliklerinin düzenlenmesidir. Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgalinin "yüceltilerek anılması" için Trakya Cemiyeti beyannameler yayınlamıştır.⁴⁰

1929 yılında düzenlenen anma etkinlikleri kapsamında Sofya'da St. Nikolas kilisesinde, Garnizon Komutanı General Lazarov ve Edirne'yi kuşatan kuvvetlerin kumandanı olan General İvanov ve daha birçok subayın katılımıyla bir tören gerçekleştirilmiştir. Aynı gün Bulgaristan'ın diğer şehirlerinde de çeşitli anma etkinlikleri yapılmıştır, Edirne için savaşan askerler tarafından *Edirne* isminde bir gazete çıkartılarak halka dağıtılmıştır.⁴¹

1932 senesine gelindiğinde Bulgaristan'da, Edirne'nin ele geçirilmesi konusundaki istek artık resmi makamlar tarafından da dile getirilir hale

³⁷ Cumhuriyet, 24 Haziran 1932.

³⁸ Cumhuriyet, 22 Mayıs 1932.

³⁹ Mehmet Çanlı, "Bulgar Trakya Komitesi (1918-1934)", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XI/2, (2011), s. 279.

⁴⁰ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 239.617.6.

⁴¹ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 239.617.6.

gelmiştir. Örneğin Bulgar Papaz Popov, Balkan Savaşı'nın yıldönümü münasebeti ile *Demokratiçeski* gazetesinde bir makale yayınlamıştır. Makaledeki şu ifadeler dikkate değerdir: "Bu muharebenin en parlak muvaffakiyeti Edirne'nin zaptıdır. Bu zafer gelecek nesillere ders olmalıdır.", "Ey Edirne! Bugün tekrar 'medenî' adaletsizliğin kurbanısın."⁴² Bu makale ile eş zamanlı olarak Sofya'da St. Nicolas kilisesinin avlusuna yapılan bir anıt haberi ortaya çıkmıştır. Söz konusu anıtın üzerine de Rahip Popov'un makalesinde de aktardığı sözleri neşredilmiştir: "...Memleketin saadetine hizmet veren vatandaş mesut ve mukaddestir. En güzel ölüm de vatan uğrunda ölümdür." Türk resmî makamlarının da St. Nicolas kilisesinin avlusuna yapılan bu anıttan, henüz anıtın resmi açılış töreni yapılmadan haberdar olduğunu Dışişleri Bakanlığında Başbakanlığa gönderilen rapordan anlamaktayız. Rapora göre abide, Eylül (1932) ayı içerisinde yapılacak gösterişli bir törenle açılacaktır. Türkiye, Sofya Büyükelçiliği aracılığıyla yapılacak olan törende Türkiye'nin millî izzeti nefesine dokunur nitelikte konuşmalar yapılmaması için Bulgar Hükümetinden özen göstermesini istemiştir.⁴³ Yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Türkiye törenle alakalı malumat edinmek istemiştir. Sofya elçiliğinden Dışişleri Bakanlığına oradan da Başbakanlığa gönderilen bilgiden anlaşıldığı kadarıyla törende yaşananlar şu şekildedir:

"Balkan Harbinde Edirne kalesi önünde ölen Bulgar askerlerinin hatırasını yaşatmak için St. Nicolas kilisesinin açılma töreni esnasında Kral adına konuşan Harbiye Nazırı Kissiov gayet ihtiyatkâr bir lisan kullanmış, yalnız 58. Piyade Alayı yaşlı efradının hamasetinden bahsetmiştir.

Sofya Metropolitisi Stefan da konuşmasında Edirne Harbi yıldönümünün Bulgar kalplerinde hem sevinç hem de keder duyguları doğurduğunu ve Bulgar neferlerinin kahramanları ile kazanılan zaferin bazı politikacıların hafifmeşrepliği neticesinde kaybedildiğini, Edirne denilen mücevherin Bulgarlar tarafından zapt edildikten sonra tekrar ellerinden alındığını söylemiş ve 58. Alay efradının şecaatinin Edirne'nin zaptı hadisesini daima yâd ettirerek Bulgarlara, anavatandan ayrılmaz ve unutulmaz, Trakya'nın günün birinde ona geri döneceğini belirterek gelecekte aynı hatalara düşülmemesini

⁴² BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.625.4.

⁴³ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.625.8.

temenni etmiştir. Sobronya Başkanı⁴⁴ Malinov da kısa bir nutukta Bulgar askerini yüceltmıştır...”

Sonrasında çeşitli konuşmalar yapılmış ve abideye çelenk konulması ile tören sonlanmıştır. Raporun devamındaki şu ifade ise dikkat çekicidir. Çünkü raporda, Bulgaristan'daki Türk basını vasıtasıyla Türkiye'deki gazetelere yansıyan durumun tam tersi bir beyan vardır. “Özetle, açılış töreninde resmi makamlar tarafından yapılan konuşmalarda millî şerefimizi rencide edecek sözler sarf edilmemiş, sadece siyasi temennilerle Bulgar ordusunun fedakarlığı mevzubahis edilmiştir.”⁴⁵

Bu konuda başlangıçta Türk basınının oldukça sessiz kaldığı sonrasında ise konunun gün geçtikçe tartışılmaya başlandığı görülmüştür. Türk resmi makamları konunun üzerinde fazla durmamış olsa da 1932 yılının sonbaharından itibaren Türk basınında iki yıl sürecek “Bulgaristan'da Türk düşmanlığı” olup olmadığı tartışması ortaya çıkmıştır. Konu ile ilgili olarak 21 Ekim 1932 tarihli *Vakit* gazetesi “Şüpheli sözler” başlığı ile bir haber yayınlamış ve Türk basınına bu konudan haberdar ederek “Gördüğümüz bu habere inanmıyoruz”⁴⁶ demiştir.⁴⁷ Aynı gazete, 2 Kasım 1932 tarihli nüshasında ise “Bulgarlar dostumuz mu? Yoksa düşmanımız mı?” başlıklı Mehmet Asım imzalı bir makale yayınlamıştır. Makaledeki şu satırlar dikkat çekicidir:

“...Bulgaristan'da son zamanlarda akdedilen bir içtimada Edirne hakkında ileri geri birtakım sözler söylendiğinden bahsediliyor. Tabii olarak bu rivayetlerin şimdi kulağımıza geldiği sırada bundan bir müddet evvel Bulgaristan'daki Trakya Cemiyeti tarafından 'Edirne'nin gasp edilmiş bir Bulgar şehri olduğu' şeklinde yapılan siyasal tahrikât hatırlara geliyor. Nihayet bu gibi tahrikâta karşı şimdiye kadar Bulgar Hükümeti tarafından sükût edilmiş olduğu da dikkati celbediyor.

Acaba Bulgaristan'da yapılan bir içtimada Edirne'nin Türklerden alınması lazım gelindiğine dair bir takım tahrikât olmuş mudur? Eğer bu gibi rivayetler doğru ise Türk Bulgar dostluğu denilen şeyi sıkıca bir tetkikten geçirmek lazımdır...

⁴⁴ Bulgaristan Meclis Başkanı.

⁴⁵ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.625.8.

⁴⁶ *Vakit*, bahsi geçen haberleri 15 Kasım 1932 tarihli nüshasında Bulgar Trakya gazetesi ve diğer bazı Bulgar gazetelerinden aktardığını belirtmiştir.

⁴⁷ *Vakit*, 21 Ekim 1932.

Eğer işin hakikati böyleyse dostluk mostluk gibi sözlerle kendimizi kandırıyoruz.”⁴⁸

Vakit gazetesinin, Bulgar *Trakya* gazetesinden aktardığı haberden anlaşıldığı kadarıyla Harbiye Nazırı Kissiov abidenin açılış törenindeki konuşmasında Edirne'nin ele geçirilmesi ile ilgili olarak "Bulgar ordusu aynını yapmaya hazırdır" derken, Meclis Başkanı Malinov ise "abide ölümler için değil diriler içindir. Bu dirilere millî gayeye vusulü işaret etmektedir" demiştir. Sofya Metropolitisi Stefan ise "Bulgar milletinin gene bu gayesini bir gün elde edeceğini" (Edirne ve Trakya'yı ele geçireceğini) beyan etmiştir. Bulgaristan'da çıkan *Rehber* gazetesindeki bir makale bu durumla ilgili olarak şu yorumu yapmıştır: "Gönül ister ki hürmetli Stefan ve Malinov heyecana kapılmayarak daha mutedil sözler sarf etselerdi."

Bu sözlerin gerçekten söylenip söylenmediği tartışması sürerken Bulgar Dışişleri Bakanlığı haberlerin asılsız olduğunu ve abide açılışında Bulgarların Edirne ve Trakya üzerinde emelleri olduğunu ifade eden hiçbir söz söylenmediğini ifade etmiştir. Bulgar Dışişleri Bakanlığı'nın bu açıklaması karşısında *Vakit* gazetesi "bu neşriyat hakikatten vaki değil ise Bulgar Hükümeti neden tekzip etmiyor" sorusunu yönelmiştir.⁴⁹

Vakit gazetesinin 17 Kasım 1932 tarihli nüshasında ise konuyla ilgili "Türk Bulgar dostluğu tehlikede midir?" başlıklı uzun bir makale yayınlamıştır. Bu makalede *Vakit* gazetesinin konu ile ilgili makalelerinin Sofya'da yayınlanan *La Bulgarie* gazetesi tarafından cevaplandırıldığı belirtilmiş ve aktarılmıştır.

"*La Bulgarie*: Şimdiye kadar Türk Bulgar münasebetleri noktasında Bulgaristan'ın vaziyetinde bir değişiklik olduğuna dair bazı gazeteler tarafından neşredilen havadisleri daima şüphe ile telakki ediyorduk. Fakat son günlerde şunu ifadeye mecburuz ki bazı Türk mahfilinde Bulgaristan hakkında zorlukla saklanan düşmanca bir hareket vardır... Öyle görüyor ki bu düşmanca neşriyat gün geçtikçe genişliyor. Ankara Büyük Millet Meclisi azasından tanınmış olan Mehmet Asım Bey'in (*Vakit*) sütunlarında Bulgarların Türklere karşı olup olmadıklarını son günlerde gayet vahim bir şekilde irat etmiş olması bunun delilidir... Son zamanlarda Türk-Bulgar münasebetini gölgelendirecek mahiyette hiçbir hadise olmadığı için Ahmet Asım Bey'in Türk Bulgar dostluğunu tetkik eden neşriyatının esas amacını anlayamıyoruz. Eğer bu neşriyat için Edirne önünde ölmüş olan Bulgar askerlerinin hatırasını yüceltmek için yapılmış olan abide ile

⁴⁸ *Vakit*, 2 Kasım 1932.

⁴⁹ *Vakit*, 15 Kasım 1932.

bu abidenin açılma merasiminde söylenmiş olan sözlerden başka bir sebep yoksa biz muhterem muharriri temin edelim ki vatanına karşı herhangi bir şekilde tahrikât asla mevzubahis değildir..."⁵⁰

Belirtmek gerekir ki Türkiye'nin Sofya elçiliğinden gelen rapor, Bulgaristan Dışişleri Bakanlığını ve *La Bulgarie* gazetesini doğrular niteliktedir. Fakat zaten başlı başına "Edirne" ile alakalı anma törenlerinin yapılıyor olması bile Bulgaristan'ın niyetini açıkça ortaya koymaktadır. Burada *Vakit* gazetesi bu niyeti okuyan bir pozisyonda görünmüş, Türkiye'nin çıkarlarına kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmış ve *La Bulgarie*'nin Türk Bulgar dostluğu taraftarı bir gazete olduğunu belirttikten sonra ona şu satırlarla cevap vermiştir:

"...Sofya'da son zamanlarda yapılan abide Balkan Muharebesinde ölen askerlerin namına dikilmiş değildir. Edirne önünde ölmüş olan askerlerin namına tahsis edilmiştir. Balkan Muharebesinde vazifeleri uğruna ölen Bulgar askerleri sadece Edirne önünde mi ölmüşlerdir? Diğer cephelerde ölmüş Bulgar askerleri yok mudur? Daha umumi bir maksat için bir abide yapmak daha doğru değil midir? Hadi abidenin Edirne aleyhinde herhangi bir maksat ve emel için inşa edilmediğini kabul edelim. Abidenin açılma merasiminde resmî ağızlardan 'Bulgar askerinin bir gün yine bu gaye için hareket etmeye hazır olduğu' anlamına gelen sözlerin söylendiğini Bulgaristan'da çıkan gazeteler yazmıştır. Dünkü makalemizde işaret ettiğimiz gibi bu neşriyat neden tekzip edilmemiştir. Tekzip edilmeyince bunların Türkiye lehinde tefsir edilmesine imkân var mıdır?"⁵¹

Sonuç olarak Trakya Cemiyeti ve Bulgaristan'daki diğer milliyetçi grupların bölgedeki Türklere yaptığı baskılar, Kessarevo hadisesi, Sofya abidesi açılış töreninde Bulgar basınının yapıldığını iddia ettiği konuşmaların Bulgar yetkililer tarafından tekzip ettirilmemesi ve bunlarla eş zamanlı olarak Bulgaristan'ın Balkanlardaki olası bir birliğin içinde yer almayacağını netleşmeye başlaması Türk Bulgar dostluğu konusunda ısrarcı görünen Türk basınında yavaş yavaş çatlak seslerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Örneğin konuyla ilgi olarak *Son Posta* gazetesindeki "Bir serseri Bulgar çocuklarına Türk düşmanlığı telkin etmeye çalıştı" başlığıyla verilen haber oldukça dikkat çekicidir:

"Trakyalı Bulgar Cemiyeti son günlerde hükümete karşı cephe aldı ve (Trakya) ismi altında çıkardığı gazete ile şiddetli neşriyata girişti.

⁵⁰ Vakit, 17 Kasım 1932.

⁵¹ Vakit, 17 Kasım 1932.

Takip ettiği maksat, Bulgar Hükümetini, Bulgar kamuoyu önünde zedelemektir. Böylece Bulgar Hükümetinin harici siyasetinin yanlış olduğu kanaatini telkin etmektir..."⁵²

Bahsi geçen *Trakya* gazetesine göre Balkanların normalleşmesi için barışa ihtiyaç yoktur. Normalleşme için Bulgar muhacirlerinin Doğu Trakya'ya, Rumların Anadolu'ya, Anadolu'daki Bulgar taşınmazlarının da insaniyet kaidelerine göre tasfiye edilmesi şarttır... *Trakya* gazetesi bu mevzu üzerine işlediği makalelerle Bulgar kamuoyunu aldatmaya çalışırken diğer taraftan da Bulgar Hükümetinin samimiyeti üzerinde Bulgaristan'ın komşularını şüpheye düşürecek haberler üretmektedir. Örneğin *Trakya* gazetesinin haberine göre "Esir Trakya" hakkında şimdiye kadar okul kitaplarında bir bilgiye rastlanmazken bu yanlışlık artık giderilmiştir. Filhakika Petkanov'un "Esir Trakya" hakkındaki yazıları ilk okulların yüksek sınıflarında okutulan kıraat kitaplarında yer almaya başlamıştır. *Son Posta* gazetesi bu haberle birlikte Bulgaristan'daki Türk düşmanlığı ile ilgili şu yorumu yapmıştır.

"*Trakya* gazetesi vatanperverlerden ziyade hırslarını ve menfaatlerini tatmine çalışanlar tarafından çıkarılır, tesiri mahduttur. Alehusus doğru düşünen bazı Bulgar gazeteleri tarafından ara sıra mukabele gördüğü için bu mahdut tesir üzerinde de durulmayabilir. Yani bu gazetenin iddialarına gülerek geçebiliriz. Fakat sulh düşmanları tarafından yapılan bazı hareketler vardır ki lakaydi ile telakkisi caiz değildir... Bu suretle okul kitaplarında çocuklara Türk düşmanlığının telkin edildiği iddiası doğru ise bu fıkraların Bulgar Maarifi Nezareti Tetkik heyetinin gözünden kaçtığına ve hemen düzeltileceğine inanmak zaruridir."⁵³

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 1932 senesinde Kessarevo hadisesi ile gündeme gelen Bulgaristan'daki Türk düşmanlığı meselesi, Bulgar basınının Sofya'daki abidenin açılış töreninde yapıldığını iddia ettiği konuşmaların Bulgar yetkililer tarafından tekzip ettirilmemesi bir kriz haline dönüşmüş ancak bu kriz çalışmamızda alıntıladığımız birkaç gazete ile sınırlı kalmıştır. İşte tam da bu gerekçe ile Bulgar basını tarafından Türklerin maruz kaldığı hakaretlere bir cevap verme niyetiyle Halil Yaver Bey, "Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı" adlı 47 sayfadan oluşan kitabını yayınlamıştır.

⁵² Son Posta, 10 Kasım 1932.

⁵³ Son Posta, 10 Kasım 1932.

2. Halil Yaver Bey'in "Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı" Adlı Kitabı ve Kitaba, La Bulgarie ile Trakya Gazetelerinin Cevabı

Kendi yazdığı kitabın takdiminde belirttiğine göre Halil Yaver Bey, Tuna vilayetinin Sofya Sancağının Samakov Kazasından küçük yaşta Türkiye'ye göçmüştür. II. Abdülhamid döneminde hukuk eğitimi almış Bulgarca'yı iyi bildiği için de Türkiye'nin Bulgar istihbaratıyla ilgili görevlerde yer almıştır.⁵⁴

"Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı" adlı kitap, ilk baskısını 1932 yılında yapmıştır. Kitabın hangi ayda yayınlandığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Kitap, Şipka muharebesinin yıl dönümünde *La Bulgarie* gazetesinin Şipka'da savaşıyor Türklerle "Düşmanın vahşi sürüleri" ifadeleriyle hakaret ettiği ve bu gibi hakaretlerin Bulgaristan'da alışkanlık haline geldiği serzenişiyi başlatmaktadır. "Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı" adlı kitap, yayınlanmasından kısa bir süre sonra Bulgaristan'da ses getirmiş ve hem iktidarın (*La Bulgarie*) hem de komitacıların (*Trakya*) basın organları tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde Halil Yaver Bey'in kitabındaki iddialar ile *La Bulgarie* ve *Trakya* gazetelerinin cevapları karşılıklı olarak aktarılmıştır.

"Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı" adlı kitabın girişinde Bulgar yetkililerinin, Bulgar basını adına özür dilemesini beklemenin yersiz olduğu zira Bulgarların millî marşı olan Şumi Maritsa'nın⁵⁵ bile başlı başına Türklüğe hakaret içerdiği aktarılmıştır.

"...Bugünkü Bulgaristan'ın resmî marşında:

'Meriç çağılıyor,
Kanlanmış,
Dul kadın ağlıyor,
Bugünün ağır yaralarından
Yürü yürü
İstanbul bizimdir

⁵⁴ Abidin Nesimi, Yılların İçinden, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977, 1. bs., s. 107.

⁵⁵ Bulgaristan millî marşı olan Şumi Maritsa (Шуми Марица) (Meriç Nehri Gürüldüyor) 1886 yılında "Wenn die Soldaten durch die Stadt marschieren" (Askerler Şehrin İçinden Geçtiklerinde) isimli bir Alman halk ezgisinden uyarlanmıştır. Sözleri eğitimci Nikola Jivkov tarafından yazılan marş, 1912 yılında şair ve yazar İvan Vazov tarafından düzenlenmiş ve bu haliyle 1944'e kadar Bulgaristan millî marşı olarak çalınmıştır. Cengiz Yolcu, "Kölelerin İsyanı'nı Bastırmak: Bulgaristan'da Yasaklanan Bir Film ve Türkiye", *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, IV/7, (2021), s. 72.

Harbe doğru uçalım
Düşmanı mağlup edelim
Balkan aslanı,
Ruhunun büyüklüğü
Düşmanın vahşi sürülerini
Kanatlanmış, sürüyor!

...Buradaki 'düşman', 'mağlup edilecek düşman' ve 'düşmanın vahşi sürülerini' biziz, Türklerdir. O halde millî marşlarında, Türk vekillerini, elçilerini kabul ettikleri zamanlarda çalınan resmî marşlarda Türklere bu sözleri söylemek cesaretini gösteren bir Bulgar elçisinden, bir Bulgar Hükümetinden, bir Bulgar gazetesinden özür istenebilir mi? Abdülhamit bu marştaki 'İstanbul bizimdir!' cümlesinin çıkartılması için birçok siyasi teşebbüslerde bulunmuştu. O zaman, Bulgarlar da resmî salnamelerine İstanbul yerine "Ceneral" (Merkez) kelimesini koymuşlardı. Fakat, marşın metninde, mekteplerde, kırsalalarda ve umumi halk cemiyetlerinde "İstanbul" kelimesi kalmıştı.⁵⁶

...Sadrazam Sait Paşa, meseleye önem vermiş Bulgar millî marşının Türkiye'de çalınmamasını, söylenmemesini emretmiş, bu marşın çalındığı meclislerde Türk delegelerinin bulunmalarını yasaklamıştı... Bulgarların bu millî marşlarındaki hakaret maddelerinin Türklere ait olduğunu izah etmek güç değildir. Çünkü hem bu millî marşın nerelerde ve kimlere karşı söylendiğini biliyoruz; hem de bu millî marştaki idillerin hangi vakaları kastettiğini Bulgar tarihinde okuyabiliriz."⁵⁷

La Bulgarie gazetesi, kitabın pek de ciddiye alınacak bir içeriğinin olmadığını belirtmiş ve haberi "Gelip geçen bir kişinin notu: Bir Bulgar düşmanı" başlığıyla vermiştir.

"İstanbul'dan bir Türk avukat son zamanda Bulgaristan ve Bulgarlar hakkında düşmanca içeriğe sahip bir kitap yayınlınca, bazı Sofyalı meslektaşlarımız bunu trajik bir olay olarak algıladılar ve doğru olmayan birtakım sonuçlar çıkardılar.

Kitabın yazarı bizim kendisinin hoşuna gitmeme bahtsızlığına uğradığımız ilk ve tek kişi olsaydı, belki de bu durum bizi

⁵⁶ Halil Yaver, Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı, Tecelli Matbaası, İstanbul 1932, 1. bs., s. 4-5.

⁵⁷ Yaver, a.g.e., s. 7.

şaşırtabilirdi. Ama kendisi ilk ve tek kişi değil ve hiç şüphesiz de öyle olmayacaktır. O zaman, kendisinin yazmış olduğu konudan dolayı öfkelenmeye ne gerek var, niçin şaşırıyoruz? İnsanlardan, herhangi bir kişinin arzusuna göre psikolojisini değiştirmesi istenemez. Bütün Türkleri bizi bizim istediğimiz gibi sevmeye zorlayamayız; Türkler arasında başkalarına sempati duyan ve hatta hiç kimseye sempati duymayan kişiler her zaman olacaktır. Genç komşu Cumhuriyette vatanlarının kurtarıcısı olan ve bugün herkes tarafından değer gören ve saygı duyulan bir halk olmalarını borçlu oldukları Mustafa Kemal Paşa'ya bile hak ettiği sevgiyi göstermeyen insanlar varken, onlardan onlar için hiçbir şey yapmamış olduğumuz bize sevgi duymalarını istemek için kötü bir zamandır.

Bulgar gazeteciler, bahsi geçen yazarın Bulgarları tamamen boş şeylerle suçlamasına örneğin millî marşımıza, Bulgar şairlere iftira atılmasına içerlemektedir. Peki ortaya koyacağı dişe dokunur bir şey bulamamışsa kitabı imzalayan yazardan başka ne yazması beklenirdi? Hayalinde yaşadığı komitacıları ve komitacıların saldırılarını mı dile getirseydi; böyle bir ifade bilinçli vatandaşlarına o kadar gerçeğe aykırı gelirdi ki kendisi bunu düşünmeye bile cesaret edememiştir. Ayrıca, kendisinin değindiği Rus-Türk savaşı zamanından kalma millî marşımız, Türk dostlarımıza karşı gösterdiğimiz hassas ve kendiliğinden gelen spontane bir dikkatle uzun zamandan beri değiştirilmiş bulunmaktadır ve yukarıda anılan Bulgar düşmanı kişi bunu biliyor olmalıydı.”⁵⁸

La Bulgarie gazetesinin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Halil Yaver Bey'in kitabı Bulgaristan'daki birçok gazeteci tarafından eleştirilmiştir. Bu gazetelerden biri de Trakya Cemiyetinin yayın organı olan *Trakya* gazetesidir. Gazete, 2 Şubat 1933 tarihli nüshasında kitaba oldukça sert bir cevap vermiştir. “Perdeyi kaldıran bir Türk kitabı” başlığı ile verilen haber için D. Nacheff imzalı bir makale yayınlamıştır.

“Kitabınızı okudum. Size bu satırları gönderiyorsam, bunun nedeni kitabınızın böyle bir onuru hak ettiği değil, sizin birçok olayı saptırmanız ve yurttaşlarınızı yanıltmanızdır. Gerek dili gerekse de içeriği itibarıyla kitabınız cevap verilmeyi hak etmemektedir. Hürriyetten önce, bütün eski öğretmenler tarafından İstanbul'daki seminerden, Selanik spor salonlarından, Manastır, Üsküp ve Seres

⁵⁸ BCA, Fon:30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

pedagojik okullarından gayet iyi tanınmaktasınız⁵⁹, o dönemde devlet istihbarat bakanlığı tarafından görevlendirilmiş Bulgar orta öğretim okulları müfettişliği yaptınız.⁶⁰ Hepimiz sizi büyük bir Bulgar düşmanı olarak tanıyoruz ve ben sizin bu dünyada Bulgar olan her şeye karşı acımasızlığınızdan hiç de şaşırılmış değilim. Yurtseverliğinize saygı duyuyorum, ancak komşu bir halktan sizin keyfinize göre görüşlerini değiştirmesini ve tarihin ona çizdiği yolda yürümeye son vermesini isteyemeyeceğinizi siz de kabul edersiniz. Sizin yurtseverliğiniz, Şıpka törenleri vesilesiyle Bulgaristan'ın, atalarınızı 'vahşi sürüler' diye adlandırmasından ve millî marşımızda 'Meriç, düşman sürüsü' gibi lafların bulunmasından veya 'Yürü, yürü, Çargrad (Konstantinopolis-İstanbul) bizimidir' nakaratından doğmaktadır. Kendinize argüman olarak bu marşın tam metnini gösteriyorsunuz, fakat sizin de gördüğünüz gibi metnin içinde Çargrad kelimesi yoktur, 'general bizimidir' (merkez bizimidir) ifadesi vardır. Bu durumda, Sultan Abdülhamit'in diplomatik yoldan bu kelimelerin kaldırılmasını istemiş olmasından sonra bile, okullarımızda, kıışlarımızda ve mitinglerimizde marşın hala 'Çargrad bizimidir' diye söylendiğini ifade ederek iftira atıyorsunuz. Sizin yurtseverliğiniz, 'vahşi sürüler' ifadesiyle bunaltılmış haldedir. Bu çok normal... Başbozukların Batak'ta, Perouchitza'da, Bratzigovo'da, Süleyman Paşa bölüklerinin de Stara-Zagora'dan, Nova-Zagora'dan ve başka yerlerden geçerken neler yapmış olduklarını biliyorsunuz. Dilimizde, bu hareketleri nitelendirmek için daha uygun bir deyim yoktur. Siz bile başbozukların ve askerlerin yaptıkları zulümleri inkâr edemezsiniz ve onların Bulgar isyancılara asalet ve tolerans göstermiş olduğuna kimseyi ikna edemezsiniz. Yine aynı şekilde, Prof Ichirkov'un (Şirkov) bir nutkunda 'Meriç bir Bulgar nehridir' demiş olmasında saldırgan ne buluyorsunuz? Nisan (1876) ayaklanması sırasında bu nehir kan gölü haline gelmiştir. Bulgar millî marşı bu

⁵⁹ Halil Yaver Bey, Osmanlı Devleti'nde bir dönem müfettişlik yapmıştır. Görevi sırasında Şişli'deki Bulgar Ruhani mektebini denetlediği bir gün okulda okutulan kitaplarda bulunan Bulgar millî marşı içerisindeki "İstanbul bizimidir!" ifadesi nedeniyle dönemin Maarif Nazırlığına bir rapor vermiştir. Raporda: "Rumeli Türkiye'sinin Osmanlı'dan kopartılmaması için bu hıyanet ocaklarını söndürmek, Türk bayrağı altında Türkleri tahkir eden bu cüretkârlara karşı lakayt kalmamak" gerektiğini aktarmıştır. Yaver, s. 5.

⁶⁰ Abidin Nesimi'nin, Yılların İçinden adlı anılarını aktardığı kitabında Halil Yaver imzası ile yayınlanan kitapların aslında Abidin Daver'e ait olduğu aktarılmış ancak bununla ilgili herhangi bir kanıt sunulamamıştır. Trakya gazetesindeki bu ifade Halil Yaver ile alakalı bu iddiayı çürütmesi bakımından önemlidir.

nehirin gürültüsünü yinelemektedir. Bizim millî marşımızın, Bulgarların kendilerinin bile unutmak istedikleri bu hazin günlerden doğduğunu inkâr etmiyoruz. Niçin o günleri bize hatırlatmak istediğinizi anlamıyorum. Millî marşımızı daha kuvvetli bir şekilde söylememizi istediğinizden mi?"⁶¹

Bulgar millî marşının tahlili ve tenkidi ile başlayan kitap şu şekilde devam etmiştir:

"Bu meselenin en feci safhası, Bulgarların Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ile Başbakanı huzurunda bu marşı söylemek ve çalmak hayasızlığında bulunmalarıdır! Bugünkü Türkiye ise, bu hükümete dosttur! ...Bulgarların bugünkü dostluk siyasetleri karşısında yaşayan bir düşmanlık siyasetini görmekteyiz. Bu düşmanlık siyaseti, Bulgarların *La Bulgarie* gazetesindeki neşriyatından ibaret değildir... Şipka merasimleri Bulgar hükümetinin ve Trakya cemiyetinin emirleri altında yapılmaktadır... Bulgaristan'ın Ankara Elçisi Pavlov ise Bulgar Trakya Cemiyetinin tavsiyesi ile İttihat ve Terakki Fırkası namzedi olarak mebus olanlardandır. Bu kadarı kâfi!"⁶²

Halil Yaver Bey kitabının bu kısmında Türk hükümetini tenkit etmekte ve Bulgaristan ile dost olmanın mümkün olmadığını çünkü Bulgarların niyetlerinin buna imkân vermeyeceğini belirtmiştir. Hadiselerin devamını takip ettiğimizde bu görüşünde haklı olduğu aşikâr olmak ile beraber II. Dünya Savaşı'nın yaklaşmakta olduğu siyasi ortam içerisinde olabildiğince sulh yanlısı olan Türk hükümetinin bu tutumu da oldukça anlaşılırdır. Zira dış siyaset duygusal olmaktan öte mantıklı olmayı gerektirir.

Trakya gazetesi kitabın yukarıda alıntıladığımız kısma şu satırlarla cevap vermiştir:

"Kitabımızın 12. sayfasında, Bulgar-Türk dostluğunu incelerken, halihazırdaki Bulgar politikasının Türkiye'ye karşı büyük bir husumet beslediğini düşünüyor ve dahası Şipka törenlerinin hükümet ve Bulgaristan'da açık olarak hareket eden Trakya Cemiyeti tarafından düzenlenmiş olduğunu, Edirne ihtilâlinin liderlerinin İstanbul'da bulunduğunu ve eski Bulgaristan tam yetkili bakanı Pavlov'un Trakya Cemiyetinin tavsiyesi doğrultusunda, İttihat ve Terakki tarafından İstanbul'daki meclise mebus seçildiğini zannediyorsunuz. Burada özrü

⁶¹ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

⁶² Yaver, a.g.e., s. 11-12.

olmayan bir cehalet gösteriyorsunuz. İlk Türk parlamentosuna seçimler 1908 yılında yapılmıştır, oysaki Trakya örgütü 1918 yılında kurulmuştur, ilk kongresi Bulgar Edirne'sinde (Karaağaç'ta) yapılmıştır. Hafızanız sizi ele verir gibi gözüküyor."

Halil Yaver Bey Türkiye'deki Bulgar faaliyetleri yürütenlerden birinin de Bulgaristan'ın halihazırdaki Ankara Elçisi Pavlov olduğunu ileri sürmüştür. Halil Yaver Bey'in iddiasına göre Pavlov'un da bir biçimde desteklediği Trakya Cemiyeti, İstanbul'daki faaliyetlerinin devamı için üç esas takip etmektedir. Bunlar:

"1-Türkiye'de kalan Bulgarların orada kalmaları ve okulları vasıtasıyla Bulgar politikasının öncü gücü olmaları.

2-Balkan savaşından sonra kapatılan Bulgar patrikhanesinin yeniden idamesi ve aynı dönemde kapatılan Bulgar kiliselerinin tekrar açılması.

3-Bulgarların mümkün olan tüm imkanlarla Türkiye'ye yerleşimi..."⁶³

Bulgar *Trakya* gazetesinin kitapta geçen bu iddialara cevabı Trakya Cemiyetinin niyetini net bir biçimde ifade etmesi açısından dikkat çekicidir.

"Trakya Cemiyetinin tüm istedikleri bunlardan ibaret midir Halil Efendi? Yine cehalet içindesiniz. Günümüzdeki Trakya örgütü sizin söylediklerinizden çok daha fazlasını istemektedir. Midye Enez sınır hattıyla birlikte Trakya'nın özgürlüğü için çalışmaktadır. Ve onun hala Edirne, Kırklareli, İstanbul ve Kurfali'de (Kourfali) kalmış olan az sayıda Bulgar'ın orada yaşamaya devam etmesinde hararetli bir şekilde ısrar etmesi sadece onları Bulgar politikasının öncü gücü yapmak içindir... Türkiye'nin Bulgarları kitabınızda belirttiğiniz kadar endişelendirdiğine hiçbir zaman inanmadığım gibi, Türkiye'nin bu seksen Bulgar ailesinin (Kurfali'deki) tehdidi altında bulunduğunu da hiçbir zaman kabul edemedim. Bu itiraftan dolayı size müteşekkirimiz ve bunu kayda alıyoruz."⁶⁴

Halil Yaver Bey kitabın devamındaki şu iddialarda dikkate değerdir.

"Bulgar Maarif Nezareti 14 Mart 1930 tarihli ve 5707 numaralı resmî tamiminde diyor ki:

Bulgar Krallığının 700. yıldönümü münasebetiyle bütün Bulgar okullarında Doğu Trakya hakkında konferanslar verilmeli ve Edirne

⁶³ Yaver, a.g.e., s. 12.

⁶⁴ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

Trakya'sının 'Bulgar arazisi' olduğu öğrencilere ehemmiyetle söylenmelidir (*Trakya gazetesi* 20 Mart 1930) İstanbul'daki Bulgar okulları, bu haklara dayanan tarih, kıraat, edebiyat dersleri vermelidir."⁶⁵

Trakya gazetesinin cevabı;

"Bulgar düşmanlığı tezinize argüman olarak Bulgar Maarif Nezareti 14 Mart 1930 tarihli ve 5707 numaralı resmî tamimine değiniyor ve Klokotnitza savaşının 700. yıldönümü vesilesiyle okullara bu savaşın önemi konusunda konferanslar düzenleme talimatı verildiğini ve onlara Trakya'nın Bulgar toprağı olduğunun belirtildiğini söylüyorsunuz. Bunda şaşacak bir şey yok. Sizin atalarımız Balkanlara gelmeden önce, bizim atalarımız Trakya kırsalında ve geçitlerinde Bizanslılarla çetin ve zaferle sonuçlanan savaşlar yapmışlar ve bu bölgeyi fethederek hakimiyetleri altına almışlardı. Bunu inkâr edebilir misiniz? Günümüz Türkiye'siyle dostluğumuz adına bizden tarihimizden vazgeçmemiz, geçmişimizi çocuklarımıza öğretmekten vazgeçmemiz istenebilir mi?"⁶⁶

Kitabın ve karşılığında *Trakya* gazetesinin kitaba satır satır cevap verdiği makalenin devamında Bulgar milletinin tarihi ve dini kökenleri üzerinde durulmuştur. Bu kısımların, konumuzun dışında kalması nedeniyle gerek kitabın gerekse *Trakya* gazetesinde çıkan makalenin söz konusu kısımlarını çalışmamızın dışında tutuyoruz.

Halil Yaver Bey kitabındaki Bulgar tarihi ile ilgili kısımları aktardıktan sonra bu bilgiyi neden verdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Bu tarihi izahat, Bulgar milletinin dinden yapılmış 'yapma' bir millet olduğunu göstermek için verildi. Sırp kilisesinin meydana getirdiği bu millet daima kilisenin elinde kalmıştı. Çünkü millî mevcudiyetinin politikacıları kilisede yaşıyordu... Keşiş Paisi, 1762 tarihinde bir Bulgar tarihi yazmıştı. Keşiş Sofroni, 1806'da bu kitabı okuduktan sonra Bulgarlık propagandasına başladı... Sonuç olarak 28 Şubat 1870'te Bulgar kilisesinin Patrikhanesi olan Eksarhlık İstanbul'da açıldı... Son günlerde bu Eksarhane eski Rus politikasını takip ediyor..."

Bulgar kilisesi, bugünkü Türkiye'nin saray Türkiye'si olmadığını bilmek istemiyor, belli. Fakat, Ankara'nın Bulgar kilisesine bu gerçeği

⁶⁵ Yaver, a.g.e., s. 14.

⁶⁶ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

bildirmemesine sebep ne olabilir? Bu netice, büyük bir siyasi hatadır. Mademki, Balkan Savaşları'ndan sonra imzalanan Türk Bulgar İstanbul antlaşması Eksarhlığı Sofya'ya atmıştı, niçin bu madde Türkiye aleyhine ihlal edildi? ...

Türkiye'de o kadar az Bulgar vardır ki bunlara küçük bir ayazma bile fazladır!"⁶⁷

Trakya gazetesi bu satırla cevaben...

"Size göre, Türk iken Sırlar tarafından (!?) 'Slavlaştırılmış' Ön Bulgarlar, kutsal Cyrille ve Methodes kardeşlerin Sırp oldukları (sayfa 23) ve Bulgar halkının ve Bulgarcanın eski Tırnova patrikhanesinin bir 'uydurması' olduğu ve benzeri konularda söylediklerinizin üzerinde durmayacağım. Bu devasa cehalet için nasıl bir nitelendirme yapmak gerektiğini bilemiyorum.

Baba Paisi'nin hikayesine bizzat siz değiniyorsunuz, peki acaba hiç düşündünüz mü küçük bir kitabın bütün bir halkı 'meydana çıkarması' nasıl mümkün olabilmiştir? Nitekim, eğer Bulgarca Tırnova patrikhanesinin bir 'uydurması' ise, Panhelenizm fikrine sarılan İstanbul patrikhanesi Bulgarcılığın unutulması için her şeyi yapmışken, bu halk nasıl yeniden doğabilmiş ve Balkanlar'da bir rol oynamaya başlayabilmiştir? Bulgar halkını yaratmış olan Bulgar kilisesi değildir, tam aksine halk kendi kilisesini yaratmıştır.

Bugün Türkiye'de kalmış olan az sayıda Bulgar için bir 'ayazmanın' fazla olduğunu (sayfa 27) düşünüyor ve Bulgar kilisesinin yüce makamı olan Bulgar patrikhanesinin İstanbul'da değil Sofya'da olması gerektiği sonucuna varıyorsunuz. Bulgar patrikhanesinin tarihi bir kurum olmadığını da söylüyorsunuz. Sizin mantığınıza göre, İstanbul'daki Rum patrikhanesinin de tarihi niteliğini inkâr ederek onu Atina'ya göndermeliyiz. Bu mudur? Peki fermanlar ne olacak? Geçmişte Sultan Fatih İstanbul'daki patrikhaneyi Ortodoks Hıristiyanların yüce dini başkanı olarak tanımışsa, İstanbul'daki Bulgar patrikhanesinin de bağımsız Bulgar kilisesinin yüce makamı olarak kurulması, 25 Ekim 1865 tarihli fermanın bir sonucudur. Bu fermanı inkâr ederseniz, İstanbul'daki Rum patrikhanesine verilen fermanları da inkâr etmeniz gerekir."⁶⁸

⁶⁷ Yaver, a.g.e., s. 26-27.

⁶⁸ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

Halil Yaver Bey'e göre İstanbul'u ele geçirme arzusu sadece Trakya, Makedonya, Kubrat ve Rodna Zaştita gibi cemiyetlere özgü bir durum değildir. Bulgar hükümeti de aynı niyeti taşımakta ve bunu zaman zaman açıkça belli etmektedir.

"Bulgar Kralı Boris, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın telgrafına hararetle dostluk kelimeleri ile cevap verirken, Bulgaristan Başbakanı Mushanov, İsmet Paşa hakkında methiyeler savurarak Razgradlı annesini yetiştiren Razgrad'ın analarından dem vururken, Harbiye Nazırı Kissiov, Sobranya Başkanı Malinov ve kendisine Fener (İstanbul) Bulgar kilisesi metropoliti ismini uyduran Sofya metropoliti meşhur komitacılarından keşiş Stefan gibi resmî adamlar ise 'Edirne'nin zaptı' için dikilen abidenin açılışını yapıyorlardı... Bu küstahlık, her tahammülün hududunu geçmektedir. Sofya Metropoliti Stefan, Bulgaristan'ı yoktan yaratmış olan Bulgar kilisesinin eski teşkilatını yeniden yapmağa muvaffak olduğunu söyledikten sonra:

Bulgar milleti, yakın bir günde tekrar Edirne ve Trakya'yı işgal ederek, Marmara denizine inecektir. Kilise, millî gayenin en yakın bir zamanda elde edilmesi için, hiçbir fedakarlıktan çekinmemektedir.

Hezeyanlarını savunmak cüretinde bulunmuştur. Malinov ise; *Bu Edirne'nin zaptı abidesi, ölüleri hatırlamak için yapılmamıştır. Belki dirileri millî gayeye götürmek, onlara Edirne ve Trakya'daki vazifelerini bildirmek için yapılmıştır...*⁶⁹

Bu ifadelerle *Trakya* gazetesinin aşağıdaki cevabı Sofya abidesi açılış sırasında yapıldığı iddia edilen ancak Bulgar resmî makamlarının reddettiği konuşmaları bir kez daha ortaya koymuştur.

"Çar Boris, siz ona "kral" diyorsunuz, çar ismi kulağımıza hoş gelmiyor gibi gözüküyor. Türkiye Cumhurbaşkanı ile hararetle bir şekilde dostça sohbet ederken, Mushanov, İsmet Paşa'ya Razgrad asıllı annesinden söz ederken de kızılıyorsunuz; bu sırada, Harbiye Nazırı Kissiov, Meclis Başkanı Malinov ve ismini Fener'deki Bulgar kilisesinden almış olan Sofya başpiskoposu ve ünlü komitacı-rahip Stefan gibi resmî Bulgar şahsiyetler Edirne destanının anıtının açılışını yapıyorlardı. 'Bu küstahlık, her tahammülün hududunu geçmektedir' diye devam ediyorsunuz. On üç bin Bulgar'ın hayatını feda ettiği Bulgar tarihinin bu büyük olayı için bir anıt dikmesinin nesi saldırganlıktır? Biz de mi 1912 yılında Bulgar bölüklerin Edirne'ye ve

⁶⁹ Yaver, a.g.e., s. 28-30.

Karaağaç'a girmeleri sırasında ölen beş altı jandarma için Türk hükümetine kızmalıyız? Kahramanlarını gelecek kuşaklara tanıtmak bir görevdir. Ben, Edirne destanının bu anıtı 'ölenlerin anısına değil, yaşayanları ulusal ideale yönlendirmek, onlara Edirne'ye ve Trakya'ya karşı görevlerini hatırlatmak için dikilmiştir' demiş olan Malinov'un sözlerinde hiçbir saldırganlık görmüyorum. Hiç kimsenin itiraz etmediği tarihi bir olayı hatırlatmakta, değerini göstermekte ve milli özlemleri alkışlamakta ne gibi bir cürüm olabilir? Sizin yurttaşlarınızdan yeniden atlarına Tuna nehrinde su içirebilecekleri zamanı hayal etiklerini çok dinledik ve onlara kızmadık.

30. sayfada, aynı törende Bulgar ordusunun bugün de Edirne'yi ve Trakya'yı alarak eski destanları yeniden yaratacak durumda olduğunu söylemiş olan Harbiye Nazırı Kissiov'un sözlerine değinerek bu sözlerinin boş laflar olduğunu söylüyorsunuz. Bunun bir cürüm mü yoksa bir fazilet mi olduğunu değerlendirmeyi başkalarına bırakalım..."⁷⁰

Halil Yaver Bey'in kitabında değindiği ve Bulgar düşünürleri tarafından Edirne'nin ilhaki için yazılan kitaplarla⁷¹ ilgili olarak *Trakya* gazetesi şu cevabı yayınlamıştır.

"Miletitch, Michaikov, Mihaltchev, Ichirkov gibi bilim insanlarımızın Sofya devlet tiyatrosunda yaptıkları konuşmalarda, Türk-Bulgar dostluğundan hiç endişe duymadan açıkça Trakya'nın ve Marmara'nın Bulgaristan'a ilhak edilmesi gerektiğine dair açıklamaları üzerinde ısrarla durmanız bizi şaşırtıyor. Onlar bizim bilim insanlarımızdır. Bulgar kamuoyunu onlar aydınlatmazsa bu işi kim yapacak! Türk Bulgar dostluğu adına, düşüncelerde sansür uygulamayacağız. Onlar, bizim Bulgar halkının refahı için gerekli olanı en iyi bilen tarihçilerimiz, coğrafyacılarımız, ekonomistlerimiz ve istatistikçilerimizdir, onlar Bulgar gençliğini Bulgar halkının çocukları olarak gelecekteki görevleri için eğiten insanlardır..."⁷²

Kitapta bahsi geçen ve Bulgarlar tarafından Türkiye'de açılan bir hayır cemiyeti olan Podkrepa, Halil Yaver Bey'e göre siyasi maksatla açılmıştır. Bu iddiasına delil olarak *İlinden* gazetesinin 19 Ağustos 1923 tarihli nüshasındaki "İstanbul Mektubu" adlı makaleyi göstermektedir. Makaleye

⁷⁰ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

⁷¹ Yaver, a.g.e., s. 35.

⁷² BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

göre cemiyet İstanbul Feriköy'de Aya İlya günü töreni düzenlemiş, Makedonya ve Trakya ihtilallerinde ölenlerin ruhları için ayin yapılmıştır.

"Bu ayın İlya günü yapılıyor. Halbuki İlya günü de Rumî temmuzun 20'sidirki, Bulgarların Makedonya ve Trakya'da genel ihtilale başladığı gündür. Bu suretle, İlya günü de Türkler aleyhindeki ihtilalin yıl dönümünü kutlama günü olmuştur... Edirne ve Makedonya cemiyetlerinin çıkardıkları isyanlara İlinden isyanları denilmekteydi. Podkrepa cemiyeti, bu isyan gününü her sene kutluyor ve bugünü kendi 'günü' olarak kabul ediyor. O halde *Podkrepa*, Türkiye'de ismini değiştirmiş bir 'Edirne Makedonya' ihtilal cemiyeti olmuyor mu? Böyle bir günü kutlayan bir cemiyetin ihtilâlcileri kutsaması Türklere hakaret değil midir?...

Bugün Türkiye'de bu gibi siyasi Bulgar cemiyetlerinin faaliyetlerine imkân olamaz. Podkrepa'nın derhal kapatılması ve cemiyetin sorumlularının takibe alınması lazımdır. Halbuki aynı yıl dönümleri devam etmektedir!

La Bulgarie, Şipka Türk kahramanlarını küçük düşürürken *Podkrepa* aynı hakaretleri İstanbul'da Aya Dimitri kilisesinde alenen yapmak küstahlığında bulunmuştur. Bu vaziyet, Türkiye'ye suikast edenleri Bulgaristan'dan evvel İstanbul'da aramak vazifesini emretmiyor mu? Bulgaristan'ın iç meselelerine müdahale etmek istemeyiz. Ancak, bizi ilgilendiren olaylara karşı da ilgisiz kalamayız. İlgisiz kalınamayacak ve uluslararası siyasete temas eden konular şunlardır.

- 1-Sobronya'da Trakya vekili bulundurmak.
- 2-Millî marşta Türkler için saldırgan ifadeler kullanmak ve Türkiye'nin bir kısım arazisini istilâ fikrini takip etmek.
- 3-Ankara Antlaşmasını uygulamayarak mallarını isteyen Türkleri komitacılara öldürtmek.
- 4-Okul kitaplarında Edirne'yi Bulgar arazisi olarak göstermek.
- 5-*La Bulgarie* gibi resmî gazetelerde Türkler için saldırgan ifadelerin bulunması."⁷³

Halil Yaver Bey'in Türk makamlarını da konuya karşı ilgisiz olmakla itham ettiği satırlara *Trakya* gazetesi şu cevabı vermiştir:

"*Podkrepa*'ya yönelmiş olduğunuz iftiraları önemsemiyorum. Sadece Bulgarlara karşı duyduğu nefretle gözleri kör olmuş bir kişi bu şekilde

⁷³ Yaver, a.g.e., s. 41-43.

düşünebilir ve akıl yürütebilir. Ancak şu konuyu da sessiz kalarak geçemeyeceğim: 43. sayfada şöyle diyorsunuz: 'Bizi ilgilendiren ve uluslararası politikayla ilgili konulara kayıtsız kalamayız' diyerek sıraladığınız beş maddeye bakıldığında geriye bir tek Bulgar hükümetinden merkezini Ankara'ya taşınmasını ve Bulgaristan'ı oradan yönetmesini istemeniz kalıyor.

Sobranya karşısına 'Kurtarıcı-Çar' anıtının dikilmesinden ve atının ayakları altında yere serilmiş bir Türk bulunmasından şok olmuş haldesiniz. Sizin dostluğunuz adına bu anıtı yıkmamızı mı istersiniz? Ve İstanbul tepelerinde bir Bulgar çarını bir yeniçerinin ayaklarının altında can verirken gösteren bir anıt yok diye devam ediyorsunuz. Durduğunuz kabahat Halil Efendi. Yapın o anıtı ve emin olun ki bu yüzden kimse size kızmayacak. Bizim her yıl, size göre sadece bizim apaçık zulümlerimizi ve gaddarlıklarımızı hatırlatan Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz, Çatalca ve Bolayır'ın fetih yıldönümlerini kutlamamız da hoşunuza gitmiyor; buna karşılık, bizim oralardan kaçıışımız konusunda susmamız ve bundan söz etmememiz hoşunuza gidiyor. Bunu söylüyoruz ve her gün de söylüyorduk. Trakya'yı ve oradaki yuvalarımızı terk ettiğimizi hatırlamadığımız bir gün bile yok. Fakat bu kaçışta Enver Paşa'nın maskeli bölüklerinin kahramanlığını görüyorsanız bundan vazgeçin. Başında şanlı sultanlarıyla Küçük Asya'yı fethetmiş, İstanbul Boğazını geçmiş ve Viyana'ya ulaşmış Türkler gibi bir halk için, İranlılarla, Ruslarla, Macarlarla, Almanlarla savaşıp zaferler kazanmış Türk ordusu için, Belassitza ve Ovtcho-Pole'de Yunanlıların ve Sırpların saldırılarına karşı direnen Bulgar ordusu tükenmiş vaziyetteyken Trakya'nın alınması bir başarı gibi kabul edilemez. İtalyanlara karşı savaşta Sirenyka kahramanı ve Türk anayasal rejiminin kurucusu olan Enver Paşa bugün hayatta olsaydı, 1913 yılındaki günlerin kendisinin askerlik hayatında kara bir leke olduğunu kendisi de itiraf ederdi. Bu başarı, bir cambazın yaptığı zor hareketleri taklit eden bir palyaçoğu hatırlatıyor. Bunu bize hatırlattığınız gibi 500 yıl boyunca Türk esareti altında kaldığımızı ve Türklerin 'uşağı' olduğumuzu saklamıyoruz ve bundan utanç duymuyoruz. Bizim iftihar ettiğimiz şey, bu 'uşakların' Bizans gibi seküler bir imparatorluğu yenebilmiş ve daha sonra aynı şeyi onun mirasçısına da yapabilmiş olmasıdır. Eşitsiz bir savaşa düşmüş olmak bir günah değildir. İdeallerinin peşinde koşarken düşmemiş hiçbir millet yoktur. Fakat düştükten sonra ayağa kalkamayan, kendisine inancını, bağımsız ve özgür hayat yaşama iradesini kaybeden kişi

yalnız kalır. Çobanlardan, ortakçılardan ve günlükçülerden oluşan bir halk olmaktan da utanç duymuyoruz. Biz çalışkan bir halkız ve işten kaçmıyoruz. Çalışıyoruz, tasarruf yapıyoruz ve yaratıyoruz. Bu bizim erdemimizdir.”⁷⁴

Halil Yaver Bey kitabının son sayfalarına doğru şu satırlarla devam etmektedir:

“Türk tarihinin birkaç yüzyıl öncesine gidecek olursak Türk Trakya’ında bir tek Bulgar bulunmadığı zamanı görürüz. Fakat, Bulgar Trakya Cemiyetinin yayınladığı ‘Trakya’da Bulgarlar’ adlı eserde okuyoruz ki, saraya ve bazı Türk paşalarına, beylerine, ağalarına çoban, kömürcü, ırgat, ortakçı ve uşak olarak Sofya tarafından gelenlerle kırk elli sene içinde Trakya kısmen Bulgarlaşmıştı. Bulgaristan’daki Trakya muhacirleri, kadim Trakyalılar değil, sonradan gelme, daha doğrusu sarayın ve devlet adamlarının lakaydileriyle ve İstanbul’a doğru Slavlığı yaymak isteyen Rusya’nın teşvikiyle Trakya’da toplanan sonradan gelmelerden başka kimseler değildi. Yine bu kitapta itiraf ediliyor ki, Türk devletinin ilk zamanlarında bütün Trakya, Filibe Trakya’sı tamamıyla Türklerle meskundu.

Bugünkü Bulgaristan, bu eski siyaseti takip etmek istiyor. Fakat, bugünkü Türkiye, eski Türkiye değildir. Bugünkü Türkiye, Bulgarları beş yüz sene idare eden eski Türkiye’nin ilk devirlerindeki Türkiye’dir. Bulgarlar bugünkü Türkiye’yi düşündükleri zaman ‘Sırp Sındığı’ ve ‘Tırnova’ Türkiye’sini akıllarına getirmelidirler!

Eski Türkiye bu gibi tecavüzlere önem vermezdi. Bu gibi tecavüzlerin kendi emniyetine bir suikast teşkil ettiğini düşünmezdi. Bunun içindir ki Bulgaristan’daki Türklük düşmanlarının ‘Trakya’yı işgal’ cemiyetine karşı ‘Tuna vilayetini geri alma’ cemiyeti oluşturulmamıştır.”⁷⁵

Trakya gazetesinin bu ifadelere verdiği cevap:

“45. sayfada, günümüz Türkiye’sinin eski Türkiye olmadığını, ilk dönemlerin Türkiye’si, beş yüz yıl boyunca Bulgarlara hükmetmiş olan Türkiye olduğuna dair uyarıda bulunuyorsunuz. Bu uyarının ne anlama geldiğini biliyoruz. Ama sanmayın ki bunu bize söylediğinizden dolayı anladık. Bize komşu böyle bir devletin olması

⁷⁴ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

⁷⁵ Yaver, a.g.e., s. 45-46.

bizim için iyi bir şey. Bize "Sırp Sındığı" savaşını ve V. Tırnova'yı da hatırlatmanıza gerek yoktu. Yurttaşlarımız bu zaferlerin yıldönümlerini kutlamaya karar verirse, bizim de sizin yaptığınız gibi feryat etmeye başlayacağımızı sanmayın.

Trakya Örgütüne karşı Tuna vilayetinin yeniden Türkiye'ye ilhakı için bir dernek kurma tehdidiniz karşısında, sayfa 46, size kızmayacağız ve korkmayacağız. Haydi de, ne bekliyorsunuz? Dernekler kurmaya başlayın, yoğun bir hayat yaşayın. İlerleme budur. Ama böyle konuşma cesaretini nereden alıyorsunuz şaşıyorum. Ankara'dansa, kaşlar mı çatılıyor? Böyle bir dernek kurma düşüncesinin yeni olmadığını biliyoruz. Uzun zamandan beri bunu Edirne'nin *Millî Gazete*'sinde okuyoruz."⁷⁶

Trakya gazetesinin cevabındaki son cümlelere bakıldığında Bulgaristan'daki Türk düşmanlığı meselesine Türk resmî makamlarının tutumunun merak edildiğine dair bir beklentinin oluştuğu anlaşılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye, yurtda sulh cihanda sulh ilkesinden hareketle hadiseleri sağduyu içerisinde takip etmeye çalışmaktadır. Ancak Türk basını soydaşlarının uğradığı hakaretleri ve Bulgaristan'ın Türkiye üzerindeki toprak talebini haberleştirince konu kamuoyunun gündemine gelmeye başlamıştır.

Halil Yaver Bey'in özetle Bulgaristan'daki Türk düşmanlığının tarihi alt yapısını aktarmak ve gelecekte oluşabilecek tehlikelere karşı Türkiye'de bir kamuoyu oluşturmak amacıyla kaleme aldığı kitabının son satırları şu şekildedir.

"Saat çalmıştır: Cumhuriyet Türkiye'si, bu dostluk maskesinin arkasındaki *Les hordes farouches*'lerin mahiyetlerini anlamıştır. Eğer Bulgarlar bu oyunlarına son vermeyecek olurlarsa, Edirne'nin işgali gününe karşı 'Tırnova'nın sukut gününü', Trakya Cemiyetine mukabil de 'Tuna Vilayetini geri alma' cemiyetini kurmaktan çekinmeyeceğiz. Üç buçuk milyon Tuna muhacirleri, birkaç bin senelik vatanlarına geri dönme hasreti içindedirler. Bugün bu hasretin teskini de zor bir şey olmasa gerek!

Dünya, sulha muhtaçtır. Her millet, bütün kuvvetlerini insaniyete vakfetmek mecburiyetindedir. Bilhassa, sulh ve insaniyet fikirleri ise, her yerden önce Balkan milletleri arasında bir gelenek mahiyetine girmelidir. Çünkü, hâlâ dünyanın üzerine çöken son savaş faciası da

⁷⁶ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

Balkan milletlerinde sulh ve insaniyet fikirlerinin oluşmamasından çıktı... Balkanlar, sulha muhtaçtır. Ne Türkiye ne de diğer Balkan devletleri, Bulgaristan'ın bir Mephisto⁷⁷ rolü oynamasına tahammül edemezler... Bulgaristan bu Pandora kutusunu kapatmalıdır yahut Balkan milletleri birleşerek bu Pandora kutusunu kapatacaklardır! Türkiye, ne Bulgar hakaretlerine tahammül eder ne de Trakya gibi bir cemiyetin bundan sonra siyasi faaliyetlerine müsaade edebilir...

Eğer Bulgaristan millî marşındaki 'kanlı Meriç' ve 'horde' kelimelerini 'Çarigrad' (İstanbul) kelimesini 'ceneral'(merkez) olarak değiştirdikleri gibi değiştirmeyecek olursa Türkiye Bulgar ilişkisinin devamına da imkân yoktur. Bulgarlar bilmelidir ki bundan sonra meşhur özdeyişleri şu şekilde girecektir:

'Koy işte plaşa? Bilgarina!' (Koy şte plaşa⁷⁸- Kim ödeyecek? Bulgar!)"⁷⁹

Bu satırlara *Trakya* gazetesi şu cevabı vermiştir:

"Son olarak kitabınızın eleştiri seviyesinin altında vasat bir yapıt olduğunu söylemeliyim. Bununla birlikte, uzun zamandan beri Ankara Antlaşması aleyhine konuşan ve mevcut koşullar altında samimi bir Türk Bulgar dostluğunun imkânsız olduğunun altını çizen Trakya Cemiyeti sizin şahsınızda kendine iyi bir müttefik bulmuştur. Bir Türk özdeyişi şöyle der: Bende bu kuyruk acısı, sende de bu evlat acısı varken, biz artık dost olamayız. Evet, durum böyle Halil Efendi.

Kitabınızın son sayfasında, biz Bulgarların Balkanlarda Mephisto rolü oynadığımızı ve bizim zehirli yılanla birlikte kutusunu açık tutan Pandora olduğumuzu söylüyorsunuz. Bu kutuyu kapamazsak, 'Balkan milletlerinin' kutuyu kapamak için birleşecekleri şeklindeki tehdidiniz bizi korkutmuyor. Daha birkaç sayfa önce siz de Tuna vilayetinin yeniden Türkiye'ye ilhakı için komita kurmadınız mı?

Kitabınız, 'Kim öder? Türk öder' özdeyişinin yerini bundan böyle 'Kim öder? Bulgar öder' özdeyişinin aldığı şeklindeki tehditle sona eriyor. Gelecekte kimin içeceği ve kimin ödeyeceği görülecektir. Şunu bilin Halil Efendi, Çanakkale'de durumu kurtaran usta artık yok. Bunu iyi belleyin."⁸⁰

⁷⁷ Şeytan.

⁷⁸ Кой ще плаща? Българина!

⁷⁹ Yaver, a.g.e., s. 47.

⁸⁰ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

La Bulgarie gazetesi ise kitabın son sayfası için şu yorumu yapmıştır.

"Son olarak, kitap içeriğinde bir de tehdit mevcuttur; kitabın yazarı, bugünkü Türk silahlı kuvvetlerinin 1913 yılındaki gibi zayıf olmadığından bahisle Bulgaristan'ın Tuna bölgesinin eski sahipleri tarafından geri alınma olasılığında söz etmiştir. Bu vahim istek, yazarın akli melekelerinin yerinde olduğundan şüphe duymamıza neden olmaktadır."⁸¹

Anlaşıldığı kadarıyla hükümetin yayın organı ya da komitacıların yayın organı fark etmeksizin yüzlerce yıl Türk idaresi altında vatan haline gelmiş toprakların "sözde talebi" "akıl hastalığı" olarak yorumlanmaktadır. Aynı Bulgaristan basını yüzlerce yılda vatan haline gelmiş Türk topraklarını kendi öz vatanlarıymış gibi lanse edip "güya yeniden" kavuşma idealini normalleştirmeye çalışmaktadır. Bu ikircikli tutum yine *Trakya* gazetesinde yayınlanmış bir makalede gözlemlenebilmektedir. Trakya Cemiyetinin Başkanı İvan P. Ormandjiev'in, Bulgarların söz konusu Trakya tezini geliştirdiği makalesi şu şekildedir:

"Bulgar devleti güçlü olmalıdır, ancak bu sayede komşu ülkelerdeki yurttaşlarını savunabilecektir. Güçlü olmak için kendisinin güneyde ve kuzeyde (Trakya ve Dobruca) sınırlarını genişletmesi lazımdır. Bulgarlar, sadece özgürlük ve millî birlik için değil, toprak için de mücadele etmeyi öğrenmelidirler. Ege Deniz'ine ve Trakya'nın bereketli topraklarına ulaşmadan Bulgar milleti refaha kavuşamaz. Eski askerler, bakışlarını Knos-Midia sınırıyla birlikte bu topraklara çevirmelidir, çünkü o topraklarda 1912-1913 yıllarındaki mücadelelerde can veren binlerce yoldaşın kemikleri gömülüdür.

Bulgarların nerdeyse tamamının Türkler tarafından kovulmuş olduğu düşünülürse çözüm kolaydır. Topraklar boştur, nüfusu yoktur ve birçok kuşakları tam olarak içine alabilir ve doyurabilir. Batı Trakya'dan genişlemeye başlayan Bulgaristan, ekonomik olarak güçlü ve aynı zamanda da zulme uğrayan kardeşlerinin haklarını savunmaya muktedir bir devlet olacaktır."⁸²

Trakya gazetesi bir başka makalesinde yine Halil Yaver Bey'in kitabına atıf yaparak şu makaleyi yayınlamıştır.

"Ülkemizde Bulgaristan ile Türkiye arasındaki dostluğun sonsuza dek sürmesini isteyen insanların sayısı az değildir. Bu insanlar, iki ülke

⁸¹ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

⁸² BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

arasındaki tüm sorunların halledileceğini ve ortadan kalkacağını ve ihtilafli halde sürmekte olan hiçbir şeyin kalmayacağını birçok defa açıklamışlardır. Ortadan kalkan her şeyin salakça ve hiçbir Bulgar sevgisi olmadan yapıldığını çok iyi biliyoruz, ama her şeyin hallolduğunu ve süregelen hiçbir sorun olmadığını söylemek, son on yıllarda ve hatta beş yüz yıllık karanlık kölelik dönemi boyunca uykuda olduğumuz anlamına gelir. Biz her zaman, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki sorunların askıda olduğunu ve bunların mümkün olan en kısa zamanda halledilmesini istememiz gerektiğini söyledik. Türklerin hiçbir zaman Bulgar halkının dostu olmadığını ve olmayacağını, çünkü geçmişin her iki halk üzerinde ağır etkisi bulunduğunu ve bu geçmişin mücadeleler ve zulümlerle dolu olduğunu ifade ettik. Bütün bunlar, az seviyede medenileşmiş bir Türk'ün zihninde derin izler bırakmıştır ve o hiçbir zaman kendisini Avrupa'dan kovan kişinin Bulgar olduğunu unutmayacaktır.

İstanbul'da son zamanlarda yayınlanmış bir kitap bize bu gerçeği göstermek için tam zamanında gelmiştir. Nerede bulunurlarsa bulunsunlar Türkler bizim düşmanlarımızdır.”

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi Türk ve Bulgar dostluğu adına Türkiye'nin yoğun propaganda yaptığı bir dönemde Bulgaristan Trakya Cemiyetini aktif hale getirmiştir. Bunun nedeni Balkan ülkelerinin 1930'da başlayan Balkan Paktı çalışmalarında Bulgaristan'ın dile getiremediği toprak taleplerini ve azınlıklar ile ilgili düşüncelerini gayri resmi olarak bu cemiyet vasıtasıyla uluslararası kamuoyuna duyurmasıdır.⁸³ Dolayısıyla Bulgaristan bir taraftan Türkiye ile dost olmayı isterken diğer taraftan Türk topraklarının bir kısmı üzerinde genişleme idealine sahiptir. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı kadarıyla Bulgaristan'a göre Türk Bulgar dostluğunun sağlanabilmesi için öncelikle talep edilen toprakların kendilerine verilmesi gerekmektedir ki bu mümkün görünmediğine göre "Türler düşmanımızdır" ifadesini bazı gazetelerinde rahatlıkla neşredebilmektedirler.

3. 1933 ve 1934 Yıllarında Bulgaristan'daki Türk Düşmanlığı Meselesinin Türk ve Bulgar Basınındaki Akisleri

"Bulgaristan'daki Türk düşmanlığı" meselesi Türk basını tarafından ilgi görmeyen bir konu iken 1932 senesinden itibaren bu durum değişmiştir. Halil Yaver Bey'in kitabının yazıldığı süreç bu nedenle oldukça manidardır. Zira kitabın yayınlanmasından sonraki süreçte gelişen hadiseler dikkate değerdir... Bu dönemdeki en önemli değişiklik Bulgaristan'da gelişen

⁸³ Çanlı, a.g.m., s. 282.

olayların Türk toplumunda karşılığının oluşması ve 1933 yılının ilk yarısında İstanbul ve Edirne'de gerçekleşen protesto gösterileridir.

Daha öncede bahsettiğimiz gibi Bulgaristan'da Balkan Savaşları sırasında Edirne'nin Bulgarlar tarafından kısa süreliğine de olsa alınmış olması her yıl 19-25 Mart'ta kutlanmaktadır.⁸⁴ 1933 senesi Edirne Muharebesi'nin Bulgaristan'da yine coşkuyla kutlanması neticesinde Edirne halkı, 26 Mart 1933 günü Selimiye camisinin avlusunda toplanıp konuşmalar yapmıştır.⁸⁵ *La Bulgarie* ve *Mir* gazetelerinin haberine göre toplantı sonrası bir grup gösterici Bulgar Konsolosluğu önüne gelerek "Kahrolsun Bulgarlar" şeklinde slogan atmıştır. Türk polisinin müdahale etmediği göstericiler daha sonra dağılmıştır.⁸⁶ Türk basını konuyu Edirne'de anma toplantısı ve benzeri başlıklar altında iç sayfalarda küçük bir kupür şeklinde yayımlarken⁸⁷ Bulgar, *La Bulgarie* ve *Mir* gazeteleri habere geniş bir yer ayırmıştır.

"Bu vakayı bildirmemek arzusunda oldukları anlaşılan diğer bütün Bulgar gazeteleri Edirne'de olup bitenden okuyucularına malumat vermeye tenezzül etmediler. Bizim burada Edirne'nin zaptını andığımız 26 Mart günü oradaki Türkler, Bulgaristan'a karşı tezahüratta bulundular..."

Şunu unutmamalıyız ki kendisiyle daima barış yaptığımız yegâne dostumuz Türklerdir. Diğer milletlerle ilişkilerimiz ancak çekilebilecek düzeydedir. Yarı resmî Türk gazetesi Hakimiyeti Milliye söz konusu gösterinin önemini azaltmak için Bulgar konsolosluğu önünde yapılan gösterilerin Bulgaristan ve Bulgar Milletine karşı yapılmadığını, Trakya'yı ele geçireceğini tasarlayan Bulgarlara karşı yapıldığını yazmıştır."⁸⁸

Bulgaristan Başbakanı Mushanov konsolosluk önündeki gösteri ile ilgili olarak Türkiye'nin Sofya elçiliğinden bilgi talep etmiş elçilik de her sene 26 Mart'ta Bulgaristan'da yapılan zafer kutlamalarının Türk millî duygularını incitmesi nedeniyle üzgün olan Edirne halkının bir teessür gösterisinde bulduklarını ifade etmiştir.⁸⁹

⁸⁴ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.626.32.

⁸⁵ Cumhuriyet, 28 Mart 1933.

⁸⁶ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.628.29.

⁸⁷ Vakıf, 27 Mart 1933, 28 Mart 1933; Cumhuriyet, 27 Mart 1933, 28 Mart 1933; Son Posta, 27 Mart 1933.

⁸⁸ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.628.29.

⁸⁹ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.628.29.

Mir gazetesinin haberine göre Bulgaristan Popülist Partisi lideri Macarov bu gelişme üzerine dikkat çekici bir açıklama yapmıştır.

“Türklerin Trakya hakkındaki fikirlerimizden dolayı bize kızmaya hakkı yok. Değil kızmak bize minnettar olmalılar. Zira 1913-1915'te yaptıklarımız olmasaydı değil yalnız Trakya belki İstanbul'u kaybedeceklerdi... Türkler zaten bizim tekrar delilikler yapacağımızı bildikleri için, minnettarlıklarını zamana bırakıyorlar.”⁹⁰

Bulgar Hükümeti bu olay üzerine 1934 senesindeki kutlamalar sırasında iki ülkenin dostluğunu zedeleyecek konuşmaların yapılmasını engelleyecek tedbirler almış ve bu durum Bulgar basını tarafından tenkit edilmiştir. *Sofia* gazetesinin haberine göre “Edirne zaferinin” yıldönümü münasebetiyle gerçekleşen törene Trakya Cemiyetinin mahalli azaları katılmış ancak millî kostüm ve bayrak taşımalarına müsaade edilmemiştir. Ayrıca bu bayramı gözlemlemek için Türkiye'den gelen gazete muhabirlerinin olduğu söylentisi Bulgar halkını rahatsız etmiştir. *Zgovor* gazetesi ise verdiği haberde kutlamalar sırasında birkaç yerde polisin yaptığı müdahaleyi iğrenç ve füzuli bulduğunu belirtmiştir. *Rodnika* gazetesi ise yapılan kutlamaların, gizli maksatlar içermediğini, Bulgaristan'ın komşusu olan devletlere intikam tohumu saçmak niyetiyle değil Bulgar kahramanlarını anmak gayesi ile yapıldığını yazmıştır.⁹¹

1933 ilkbaharı Bulgaristan'daki Türk düşmanlığının Türk basını tarafından önceki yıllara göre daha fazla irdelendiği bir yıl olmuştur. Bunun nedeni, Nisan 1933'te Bulgaristan Razgrad'daki Türk mezarlığının bir gece yarısı 200 kişilik Bulgar grubu tarafından basılarak, mezar taşlarının kırılmasıdır.⁹² Bu elim hadise sonrası Bulgar makamları olayın fazla abartıldığını, bir istimlak meselesi yüzünden gerilim yaşandığını ve kutsala yapılan bu saygısızlığın sistematik bir ırkçılık faaliyeti olmadığını açıklamıştır. Bulgar basını genel olarak hadiseyi yumuşatarak aktarmaya çalışmış,⁹³ bu durumun Bulgaristan için iyi sonuçlar vermeyeceğine dikkat çekerek, hükümetin önlem alması gerektiğini yazmışlardır. Ancak aynı gazeteler bir süre sonra bir tavır değişikliği içine girmiş, bazıları öz eleştiri yapıp bu olayın bir “cinayet” olduğunu, Bulgaristan içindeki aşırı milliyetçi grupların ülkeye zarar verdiğini ve bunların kontrol edilmemesinin bir hata olduğunu

⁹⁰ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.628.6.

⁹¹ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 242.633.13.

⁹² BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.26.

⁹³ Hakimiyeti Milliye, 21 Nisan 1933.

söylemiş, bazıları ise olayın çok fazla abartıldığı görüşünü savunmuşlardır.⁹⁴ *Trakya* gazetesi Razgrad hadisesi sonrası verdiği haberlerde kendi yayın çizgisini korumuş ve 1 Haziran 1933 tarihli nüshasında "Türk Bulgar dostluğu" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Makalede Türk ve Bulgar dostluğunun mümkün olamayacağını daha önceki birçok makalesinde olduğu gibi tekrarlayan *Trakya* gazetesi Razgrad'da yaşananlar neticesinde kaymakamın görevden alınmasını ve olaydan sorumlu tutulan bazı kimselerin tutuklanmasının lüzumsuzluğunu belirtmiştir.⁹⁵ Bu olay üzerine İstanbul'da Türk Millî Talebe Birliği mensupları bir gösteri⁹⁶ düzenlemiştir. İlk günden itibaren konunun takipçisi olan basın bu yürüyüş sonrası konuyla daha da fazla ilgilenmiş, konu TBMM'ye kadar taşınmıştır. Ayrıca İzmir Gençliği, Adana'da görev yapan öğretmenler, Düzcce Gençler Birliği de hadiseyi protesto etmiştir.⁹⁷

Olayın basındaki akislerinin devam ettiği sırada Bulgaristan'ın Ankara Elçisi M. Antonov yabancı basın mensuplarına Türk Bulgar dostluğu hakkında bir demeç vermiş ve iki hükümet arasında "Emlak Protokolünün" uygulanmasından doğan problemlerin halledilmesi ile hiç bir sorunun kalmayacağını belirtmiştir.⁹⁸ 1 Mayıs 1933 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi ise konuyla ilgili olarak yayınladığı bir makalesinde Halil Yaver Bey'in kitabına atıfta bulunarak yaşanan hadiselerle bakılınca ne kadar haklı olduğuna dair bir vurgu yapmış, makaleden anlaşıldığı kadarıyla bu atıf Bulgar basını tarafından hoş karşılanmamıştır.⁹⁹

Sonuç olarak bu olay Bulgaristan'daki Türk düşmanlığına olan dikkati arttırmıştır. Bulgaristan açısından ise Türk düşmanlığı yeni bir şey değildir. Bulgar tarihinde yönetsel değişiklikler yaşansa da değişmeyen tek şey

⁹⁴ Hakan Uzun, "1933 Yılı Vagon-Li ve Razgrad Olayları" Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, VI/3, (2009), s. 69.

⁹⁵ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.630.8.

⁹⁶ Benzer hassasiyetlerle Şubat (1933) ayı içerisinde yaşanan Vagon-Li hadisesi de göz önüne alındığında söz konusunu dönemde Türk kamuoyunda bir farkındalık ve tepki atmosferi oluşmuştur denilebilir. Bu farkındalık ve tepkide Millî Türk Talebe Birliği büyük rol oynamıştır. MTTB, hükümet tarafından belirlenen "Vatandaş Türkçe Konuş", "Yerli Malı Kullanım" gibi kampanyaların ve Türk diline sahip çıkılması konusundaki politikaların da bu dönemde destekçisi olmuştur. Uzun, a.g.m., s. 59.

⁹⁷ Neslihan Altuncuoğlu, "Ulusal Basın Ekseninde Atatürk Dönemi Öğrenci Hareketleri: Razgrad Hadisesi Örneği", Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, XVII/33, (2021), s. 715-716.

⁹⁸ BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.17.

⁹⁹ Cumhuriyet, 1 Mayıs 1933.

aleni Türk düşmanlığıdır.¹⁰⁰ Bulgar edebiyatının başyapıtı sayılan İvan Vazov'un "Boyunduruk Altında" (Pod İgotu) adlı romanında bile Türk düşmanlığı yoğun biçimde işlenmiştir.¹⁰¹ Türkiye'de ise pek az kişi Bulgarların ne yazıp çizdiğine bakmıştır ki bunlardan birisi de Halil Yaver Bey'dir. 1934 yılına gelindiğinde Bulgaristan'daki Türk düşmanlığı karşısında Türk basını daha sert bir üslup kullanmaya başlamış ve bu durum diğer Bulgar gazetelerine nazaran daha yapıcı bir dil kullanmaya çalışan Mir gazetesi tarafından eleştirilmiştir. Mir gazetesinin 10 Ocak 1934 tarihli haberi şu şekildedir:

"Türk basınında son zamanlarda Bulgaristan ilişkilerine dair anlaşılabilir bir öfke belirlemektedir. Bu öfkenin ülkenin ünlü kalemlerinden fişkırması teessürümüzü artırıyor. Hiçbir gazete hatta Fransızca olarak çıkan *La Turquie* gazetesi bile istisna teşkil etmiyor. Bulgaristan Başbakanını 'sahtekâr' olarak adlandırmak cüretinde bulunan *Cumhuriyet* gazetesinden bahsetmiyoruz.

Genellikle Türk basını Trakya teşkilatını sık sık konu ediyor. Fakat bu teşkilatın konu edilmesinin bahane olduğu ortadadır. Çünkü İstanbul ve Ankara'da Bulgaristan Başbakanı törenlerle karşılandığı zaman da Trakya teşkilatı mevcuttu...

Türk matbuatı tarzı hakaret içermektedir. Bu ifade tarzı 500 senelik karanlık esareti unutarak samimiyetle yeni Türkiye'nin yükselmesini takip eden Bulgar milletine hakarettir... *Cumhuriyet* gazetesinde Başbakanımıza söylenen hakaret bir Bulgar şahsiyetine değil bütün Bulgaristan'a karşıdır. Türkler tarafından, Türk basınının bu ifade tarzına son verileceğine inanıyoruz."¹⁰²

Sonuç

Bulgarlar, Osmanlı Devleti'nin idaresi altında yaşadıkları uzun yıllar boyunca neredeyse kendi millî kimliklerini unutmaya noktasına gelmişlerdi. Bu nedenle öncelikle Ortodoks toplum ya da Osmanlı'nın Bulgarları dahil ettiği millet-i Rum içerisinde sınırlanmak adına kendi millî kimliklerini inşa etmişlerdir. Bu etnik uyanış sırasında en fazla kullandıkları argüman Bulgar olmayanları ötekileştirmek ve düşman görmektir.

¹⁰⁰ Selcen Özyurt Ulutaş ve Rengin Yavuz, "Bulgaristan'da Komünist Rejim Sonrası Türklere Yönelik Propaganda ve Algı Çalışmalarına Örnekler", Selçuk İletişim Dergisi, XIII/2, (2020), s. 922.

¹⁰¹ Bilal N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986, 1. bs., s. 343.

¹⁰² BCA, Fon: 490.1.0.0. Yer: 607.105.4.

Bulgarların her fırsatta ötekileştirip düşman gördükleri milletlerden birisi de yaklaşık 500 yıl egemenliği altında yaşadıkları Türklerdir. 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında karşı karşıya kalan bu iki halk 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı sırasında müttefik olmak durumunda kalmıştır. Savaş sonrası da özellikle Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün çabası ile iki ülke arasında iyi ilişkiler tesis edilmeye çalışılmıştır.

Fakat Bulgaristan'ın millî kimlik inşası sırasında alışkanlık haline getirdiği ötekileştirme politikası Bulgaristan ile iyi komşuluk ilişkisi yürütebilmenin önündeki en büyük engel olmuştur. Buna rağmen Türkiye yurttan sulh cihanda sulh ilkesinden hareketle Bulgaristan ile ilişkilerini iyi tutmaya çabalamıştır.

Türkiye'nin bu iyi niyetli gayreti üzerine Halil Yaver Bey "Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı" adlı kitabı yazarak hem Bulgaristan'ı hem de Türk makamlarını eleştirmiştir.

Kessarevo hadisesi ile gündeme gelen "Bulgaristan'daki Türk düşmanlığı" meselesi Türk basını tarafından da ilgi görmeye başlamış ve konuyla ilgili Türkiye'de de bir kamuoyu oluşmuştur. Bu farkındalığın en açık kanıtı Bulgaristan'ın Edirne Muharebesi sırasında kaybettiği askerlerini anmak için gerçekleştirdiği törenlerin, Türk basını aracılığıyla duyurulması ve Edirne'de karşı bir protesto yürüyüşünün yapılmasıdır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 239.617.6.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.623.19.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.624.5.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.624.7.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.625.4.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 240.625.8.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.2.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.17.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.627.26.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.628.6.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.628.29.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 241.630.8.

BCA, Fon: 30.10.0.0. Yer: 242.633.13.

BCA, Fon: 490.1.0.0. Yer: 607.105.4.

Güner, D. (2022). Halil Yaver Bey'in "Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı" Adlı Kitabının La Bulgarie ve Trakya Gazetelerindeki Akisleri. ABAD, 5(9), 217-255.

Sürelî Yayınlar

- Cumhuriyet, 22 Mayıs 1932.
Cumhuriyet, 8 Haziran 1932.
Cumhuriyet, 14 Haziran 1932.
Cumhuriyet, 15 Haziran 1932.
Cumhuriyet, 24 Haziran 1932.
Cumhuriyet, 26 Haziran 1932.
Cumhuriyet, 1 Temmuz 1932.
Cumhuriyet, 5 Temmuz 1932.
Cumhuriyet, 27 Mart 1933.
Cumhuriyet, 28 Mart 1933.
Cumhuriyet, 1 Mayıs 1933.
Hakimiyeti Milliye, 21 Nisan 1933.
Milliyet, 23 Kasım 1931.
Son Posta, 15 Haziran 1932.
Son Posta, 1 Temmuz 1932.
Son Posta, 10 Kasım 1932.
Son Posta, 27 Mart 1933.
Vakit, 20 Ekim 1931.
Vakit, 23 Kasım 1931.
Vakit, 21 Ekim 1932.
Vakit, 2 Kasım 1932.
Vakit, 15 Kasım 1932.
Vakit, 16 Kasım 1932.
Vakit, 17 Kasım 1932.
Vakit, 27 Mart 1933.
Vakit, 28 Mart 1933.

Telif ve Tetkik Eserler

- AKIN Veysi, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması'nın Yeri ve Önemi", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, I/1, (2012), ss. 41-56.
- ALTUNCUOĞLU Neslihan, "Ulusal Basın Ekseninde Atatürk Dönemi Öğrenci Hareketleri: Razgrad Hadisesi Örneği", *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, XVII/33, (2021), ss. 701-726.
- BOLAT Bengül, "1932 Kessarevo/ Kesarevo/ Kesenova Olayı/ Faciası/ Hadisesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/26, (2013), ss. 87-103.
- ÇALIŞKAN Basri Zilabid, *Bulgaristan'da İslâm (1878-2018)*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2019.

Güner, D. (2022). Halil Yaver Bey'in "Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı" Adlı Kitabının La Bulgarie ve Trakya Gazetelerindeki Akisleri. ABAD, 5(9), 217-255.

- ÇANLI Mehmet, "Bulgar Trakya Komitesi (1918-1934)", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XI/2, (2011), ss. 277-292.
- DEĞERLİ Esra Sarıkoyuncu, "Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919-1923)", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, IX/19, (2007), ss. 301-319.
- DEMİRHAN Hasan, "Sözlü Anlatımlarla 1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları", Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, VI/16, (2019), ss. 324-342.
- ERİM Nihat, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri Cilt I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1953.
- KAŞTAN Yüksel, "Atatürk Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XXIV/72, (2008), ss. 669-696.
- NESİMİ Abidin, Yılların İçinden, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977.
- ÖZGİRAY Ahmet, "Türk-Bulgar Siyasi İlişkileri (1920-1938)", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, X/1, (1995), ss. 55-70.
- ÖZSARI Mustafa, "Bulgaristan Türklerinin 1930-1940 Yılları Arasında Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış", Akademik Kaynak, III/5, (2015), ss. 1-13.
- ÖZTAŞ Sezai, "Türk İnkılabını Hazırlayan Gelişmeler", Sezai Öztaş (Ed.), Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, ss. 17-60, Kırklareli Üniversitesi Yayınları, Kırklareli 2012.
- ÖZTAŞ Sezai ve KINALI Gürhan, "Atatürk Dönemi Balkan Politikası Bağlamında Türkiye-Yunanistan Ek Antlaşması", Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, X/2, (2021), ss. 557-599.
- SOYSAL İsmail, Türkiye'nin Siyasi Andlaşmaları (1920-1945), Türk Tarih Kurumu, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- ŞİMŞİR Bilal N., Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.
- ULUTAŞ Selcen Özyurt ve YAVUZ Rengin, "Bulgaristan'da Komünist Rejim Sonrası Türklere Yönelik Propaganda ve Algı Çalışmalarına Örnekler", Selçuk İletişim Dergisi, XIII/2, (2020), ss. 920-941.
- UZUN Hakan, "1933 Yılı Vagon-Li ve Razgrad Olayları", Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, VI/3, (2009), ss. 57-81.
- YAVER Halil, Bugünkü Bulgaristan'da Türk Düşmanlığı, Tecelli Matbaası, İstanbul 1932.
- YOLCU Cengiz, "Kölelerin İsyanını Bastırmak: Bulgaristan'da Yasaklanan Bir Film ve Türkiye", Journal of Balkan and Black Sea Studies, IV/7, (2021), ss. 63-87.